НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ УНІВЕРСИТЕТУ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ
Кафедра педагогіки, психології та менеджменту

До захисту допустити
Завідувач кафедри
_____ В.Є. Харагірло
підпис
_____
дата

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: «Інвестиційні механізми забезпечення діяльності закладу освіти в сучасних умовах (Білоцерківське навчально-виховне об'єднання загальноосвітня школа №15, дитячо-юнацький спортивно-оздоровчий клуб)»

АНДРЄЄВ ДЕНИС ГЕННАДІЙОВИЧ
Спеціальність 073 «Менеджмент»

Керівник:
Д-р екон. наук, проф. Горошкова Л.А.

Дата захисту 24.02.2021
Оцінка 95 А (відмінно)
Протокол № 3

Біла Церква, 2021

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ УНІВЕРСИТЕТУ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ
Кафедра педагогіки, психології та менеджменту

Спеціальність 073 «Менеджмент»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
_____В.Є. Харагірло
«_____» 2021 р.

ЗАВДАННЯ
на магістерську роботу студентові:
_____ Андрєєв Денис Геннадійович _____
(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи: «Інвестиційні механізми забезпечення діяльності закладу освіти в сучасних умовах (Білоцерківське навчально-виховне об'єднання загальноосвітня школа №15, дитячо-юнацький спортивно-оздоровчий клуб)» від «5» жовтня 2020 р. № 01-01/78-О.Д.

2. Термін подання студентом завершеної роботи: 16.02.2021 р.

3. Цільова установа на вихідні дані до роботи: провести аналіз питань чинного механізму фінансування загальноосвітніх навчальних закладів, проаналізувати динаміку та визначити основні недоліки щодо фінансування ЗНЗ в Україні, визначити можливість підвищення рівня ефективності вирішення управлінських проблемам фінансування закладів освіти (на прикладі (Білоцерківське навчально-виховне об'єднання загальноосвітня школа №15, дитячо-юнацький спортивно-оздоровчий клуб).

4. Перелік графічного матеріалу: 7 рис., 4 табл.

5. Зміст магістерської роботи (перелік питань, що їх належить розробити)
1. Організаційно-економічні механізми фінансування загальноосвітніх навчальних закладів; 1.1 Теоретичні засади фінансування закладів освіти; 1.2 Роль місцевих бюджетів у фінансовому забезпеченні загальноосвітніх навчальних закладів; 1.3 Фінансові механізми освітньої галузі в умовах

реформування; 2. Аналіз показників фінансового забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів україни та Білоцерківського навчально-виховного об’єднання загальноосвітня школа №15, дитячо-юнацький спортивно-оздоровчий клуб; 2.1 Організаційно-економічна характеристика Білоцерківського навчально-виховного об’єднання загальноосвітня школа №15, дитячо-юнацький спортивно-оздоровчий клуб; 2.2 Аналіз рівня і динаміки фінансування освіти в Україні; 2.3 Аналіз фінансування інклюзивної освіти; 2.4 Аналіз стану фінансування позашкілької освіти.; 3. Шляхи вдосконалення фінансування загальноосвітніх навчальних закладів; 3.1 Концептуальні засади фінансування НУШ до 2030 року; 3.2 Оптитмізаційні важелі та прогнозні показники фінансування та освіти до 2030 року

5. Календарний план виконання роботи

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Узгодження теми, складання змісту	листопад	виконано
2	Вивчення літературних джерел	листопад	виконано
3	Збирання матеріалу на підприємстві (установі)	листопад	виконано
4	Обробка матеріалу	листопад	виконано
5	Виконання розділу 1	листопад	виконано
6	Виконання розділу 2	грудень	виконано
7	Виконання розділу 3	січень	виконано
8	Формулювання висновків	лютий	виконано
9	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	лютий	виконано
10	Подання роботи на кафедру	лютий	виконано

6. Дата видачі завдання «02» листопада 2020 р.

Керівник роботи _____ Горошкова Л.А.
(підпис) (прізвище, ініціали)

Завдання прийняв до виконання

Студент _____ Андрєєв Д.Г.

РЕФЕРАТ

Тема: «Інвестиційні механізми забезпечення діяльності закладу освіти в сучасних умовах (Білоцерківське навчально-виховне об'єднання загальноосвітня школа №15, дитячо-юнацький спортивно-оздоровчий клуб)»

Магістерська робота: 95 с., 6 рис., 4 табл., 5 додатків, 27 літературних джерел.

Об'єкт дослідження – фінансове забезпечення освітнього процесу у загальноосвітніх навчальних закладах (на прикладі Білоцерківського навчально-виховного об'єднання загальноосвітня школа №15, дитячо-юнацький спортивно-оздоровчий клуб).

Мета роботи – провести аналіз питань чинного механізму фінансування загальноосвітніх навчальних закладів, проаналізувати динаміку та визначити основні недоліки щодо фінансування ЗНЗ в Україні, визначити можливість підвищення рівня ефективності вирішення управлінських проблемам фінансування закладів освіти.

Методи дослідження – описовий, порівняльний, аналітичний, системного аналізу, дедукції та індукції.

В роботі проведений аналіз чинного механізму фінансування загальноосвітніх навчальних закладів в Україні, встановлені основні державні пріоритети у фінансуванні закладів освіти, визначені досягнення та недоліки чинного механізму фінансування, запропоновані управлінські заходи щодо підвищення рівня ефективності функціонуванн загальноосвітніх навчальних закладів на основі оптимізації фінансових важелів.

В работе проведен анализ действующего механизма финансирования общеобразовательных учебных заведений в Украине, установлены основные государственные приоритеты в финансировании учебных заведений, определены достижения и недостатки действующего механизма

финансирования, предложены управленческие мероприятия по повышению уровня эффективности функционирования общеобразовательных учебных заведений на основе оптимизации финансовых рычагов.

The analysis of the current mechanism of financing of secondary schools in Ukraine is carried out, the main state priorities in financing of educational institutions are established, achievements and shortcomings of the current financing mechanism are defined, administrative measures on increase of level of efficiency of functioning of secondary schools on the basis of optimization of financial levers are offered.

ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ, ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ, УПРАВЛІНСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ КЕРІВНИКА, ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ЗНЗ, МЕНЕДЖМЕНТ ОСВІТИ

ЗМІСТ

ВСТУП 8
1. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФІНАНСУВАННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ 11
1.1. Теоретичні засади фінансування закладів освіти 11
1.2. Роль місцевих бюджетів у фінансовому забезпеченні загальноосвітніх навчальних закладів 15
1.3. Фінансові механізми освітньої галузі в умовах реформування 19
Висновки до розділу 1 23
2. АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ ТА БІЛОЦЕРКІВСЬКОГО НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ОБ'ЄДНАННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА №15, ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКИЙ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧИЙ КЛУБ 25
2.1. Організаційно-економічна характеристика Білоцерківського навчально-виховного об'єднання загальноосвітня школа №15, дитячо-юнацький спортивно-оздоровчий клуб 25
2.2. Аналіз рівня і динаміки фінансування освіти в Україні 34
2.3. Аналіз фінансування інклюзивної освіти 50
2.4. Аналіз стану фінансування позашкілької освіти 55
Висновки до розділу 2 59
3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ 61
3.1. Концептуальні засади фінансування НУШ до 2030 року 61
3.2. Оптитмізаційні важелі та прогнозні показники фінансування та освіти до 2030 року 66
Висновки до розділу 3 77

ВИСНОВКИ 79
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 82
ДОДАТКИ 85

ВСТУП

Освіта – суспільне явище, яке впливає на всі сфери економічного життя суспільства та є вагомим елементом на шляху досягнення високих темпів економічного зростання і добробуту суспільства. Ця сфера займається формуванням знань і вмінь молодого покоління, його вихованням підготовки кадрів.

Розбудова сучасної української держави, орієнтованої на високі європейські стандарти, висуває особливі вимоги до діяльності системи освіти, оскільки виникає потреба у чималій кількості спеціалістів, здатних здійснювати технічне, економічне та організаційне керівництво. У зв’язку з цим не викликає сумнівів актуальність фінансування освіти в сучасних умовах. Аналіз значення освіти в сучасному житті та стан української системи освіти дозволяє зробити висновок про необхідність кардинальних змін в існуючій на нинішній момент системі освіти.

Нажаль, в умовах економічної кризи, фінансування освіти і науки в повномасштабному обсязі здається неможливим. Саме тому, проблема об'єктивного визначення обсягів фінансування залишається актуальною, оскільки на часі залишаються важливими питання проведення реформ у системі освіти, створення владою передумов для раціонального використання коштів державного бюджету і забезпечення якості підготовки спеціалістів на рівні вимог європейських стандартів.

Проблеми достатності фінансування місцевих закладів освіти для нашої країни завжди є актуальними, а тим більше, при економічній кризі та запиті суспільства на більш якісні послуги освітніх закладів.

В розвинутих країнах світу освіта є основою побудови і розвитку як ефективної національної економіки, так і високоморальних відносин у суспільстві загалом. Фундаментом становлення та розвитку суспільства висококваліфікованих спеціалістів в Україні є система дошкільної та

середньої освіти, яка фінансується переважно за рахунок коштів місцевого бюджету. Як зазначається в дослідженні стану української освіти, проведеному в 2019 році Світовим банком, галузь потребує подальшого реформування, приведення у відповідність організаційних, фінансових, політичних можливостей суспільства з метою підвищення її якості та конкурентоздатності.

Шлях до європейської інтеграції, обраний Україною, зумовлює необхідність інтенсивних змін в усіх галузях суспільного життя. Ці зміни обумовленні багатьма чинниками, серед яких важливе місце займають трансформаційні процеси в соціальній сфері та формування нових цілей в освіті. Сфера освіти перетворюється на стратегічну сферу нової демократичної держави та має бути в центрі уваги усіх державних і громадських кіл суспільства. Україна приєдналася до загальноєвропейського процесу, підписавши Болонську декларацію. Болонський процес відкриває перед українським суспільством численні позитивні перспективи та вимагає нових підходів до освітнього процесу.

Сучасне суспільство потребує від освітянської сфери підготування молоді, здатної відповідати на виклики часу, компетентної та мобільної на сучасному ринку праці, яка має громадянську позицію, здійснює ефективну діяльність та саморозвивається. Водночас потребує якісних освітніх послуг. Однак без достатнього фінансування освітньої галузі, без належної матеріально-технічної бази освітніх закладів надання якісних освітніх послуг є неможливим. Тому, проблема фінансового забезпечення освітньої галузі є однією з болючих проблем освіти на сучасному етапі.

Огляд публікацій з проблем фінансування освіти свідчить, що вчені все більше починають приділяти увагу дослідженню проблем фінансування освітніх закладів. Питаннями фінансування та розвитку управління фінансовими ресурсами освітньої галузі займаються наукові установи Національної академії наук України, Академії педагогічних наук, галузеві науково-дослідні інститути і вищі навчальні заклади.

Оцінюючи вклад вітчизняних та зарубіжних вчених у вирішення питань фінансування діяльності навчальних закладів, необхідно звернути увагу на об’єктивну потребу подальшого дослідження проблемних питань форм фінансового забезпечення освітніх закладів із урахуванням різних джерел формування фінансових ресурсів. Праці науковців сформували вагоме теоретичне та практичне підгрунтя для досліджень джерел фінансування освітніх закладів.

Об’єкт дослідження – фінансове забезпечення освітнього процесу у загальноосвітніх навчальних закладах (на прикладі Білоцерківського навчально-виховного об’єднання загальноосвітня школа №15, дитячо-юнацький спортивно-оздоровчий клуб).

Мета роботи – провести аналіз питань чинного механізму фінансування загальноосвітніх навчальних закладів, проаналізувати динаміку та визначити основні недоліки щодо фінансування ЗНЗ в Україні, визначити можливість підвищення рівня ефективності вирішення управлінських проблемам фінансування закладів освіти.

Задачі дослідження: проаналізувати чинний механізм фінансування ЗНЗ в Україні, встановити основні державні пріоритети у фінансуванні закладів освіти, визначити досягнення та недоліки чинного механізму фінансування, запропонувати управлінські заходи щодо підвищення рівня ефективності функціонуванн ЗНЗ на основі оптимізації фінансових важелів.

Методи дослідження – описовий, порівняльний, аналітичний, системного аналізу, дедукції та індукції.

1. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФІНАНСУВАННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

1.1 Теоретичні засади фінансування закладів освіти

Ефективність освітянської сфери значною мірою залежить від її фінансування.

Законодавчо прийнятим методом фінансування освіти в Україні є бюджетне фінансування, що здійснюється на основі єдиного кошторису доходів та видатків.

Основними джерелами фінансового забезпечення освітніх закладів є:

– кошти державного та місцевих бюджетів;

– кошти юридичних та фізичних осіб, громадських організацій та фондів, зокрема благодійні внески та пожертвування;

– кошти від надання освітніми закладами додаткових освітніх та інших послуг;

– гранти;

– кошти від здійснення навчальними закладами економічної діяльності, регламентованої державою [1].

Оскільки в Україні існує три рівні державного управління (державний, обласний та районний), то і фінансування освіти також здійснюється з бюджетів, що формуються на державному та місцевому рівнях і становлять бюджетне забезпечення освітньої галузі.

Державне фінансування освіти є недостатнім. Відповідно держава втрачає передові позиції щодо рівня надання освітніх послуг. Реальне бюджетне фінансування на освіту не відповідає вимогам нормативного забезпечення.

Розглянемо більш детально пріоритетність витрат на розвиток шкільної освіти з державного бюджету, який на сьогодні не в змозі повністю

забезпечити належного фінансування поточних витрат закладів освіти, що не дозволяє в мінімально необхідних обсягах оновлювати матеріально-технічну базу закладів освіти.

Обсяг видатків на освіту значною мірою залежить від факторів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України:

– фінансових нормативів бюджетної забезпеченості одного учня;

– кількості учнів за типами навчальних закладів;

– наповнюваності класів і класів-комплектів;

– кількості навчальних закладів, що належать до юрисдикції конкретного району;

– обсягу бюджету, який, своєю чергою, визначається рівнем розвитку виробничої сфери району, обсягом податкових надходжень та тією їх часткою, що залишається у власному розпорядженні району [6].

Враховуючи нові підходи до освітнього процесу, передбачені Болонською декларацією, на сьогодні передбачається створення мережі загальноосвітніх навчальних закладів із високим технологічним рівнем, новітнім навчально-методичним та інформаційним забезпеченням, потужним кадровим потенціалом, створення ефективного освітнього середовища із урахуванням інноваційного розвитку освіти, запитів особистості та суспільства, що у підсумку сприятиме інтеграції України у світовий простір. Проте виділених державою коштів на галузь не вистачає для досягнення її головної мети в сфері освіти – створення умов для реалізації гарантованого Конституцією України права громадян на отримання якісної повної загальної освіти. А тому, фінансування закладів шкільної освіти не обмежується коштами з державного і місцевих бюджетів, які, як уже було зазначено, є традиційними джерелами фінансування.

Нова економічна модель закладу шкільної освіти передбачає різноманітні джерела фінансування, а саме:

– кошти місцевого бюджету;

– кошти від надання закладом додаткових освітніх послуг, зокрема за

угодами та за замовленнями населення;

– прибутки від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень, цехів і господарств, від надання в оренду приміщень, споруд, обладнання;

– добровільні грошові внески і пожертвування підприємств, установ, організацій та окремих громадян, юридичних і фізичних осіб [7].

Найбільш раціональним є фінансування закладів шкільної освіти на основі поєднання бюджетних асигнувань і госпрозрахункових доходів. Це можуть бути доходи від діяльності створених на базі школи спеціальних структурних підрозділів, що передбачено відповідним статутом. Прикладами таких структур можуть бути підсобні господарства при школі або навчально-виробничі майстерні, в яких виготовляються інструменти, інвенар, іграшки. Можуть бути створенні також навчально-методичні, консультаційні, спортивні центри, курси [8].

Вагомим джерелом позабюджетних надходжень є додаткові освітні послуги. За рахунок коштів батьків та підприємств можуть вводитися навчальні курси понад обсяг, визначений державним стандартом для відповідного освітнього рівня. Так, у спеціалізованих школах, ліцеях і гімназіях, а також у звичайних загальноосвітніх школах утворюються проліцейні і ліцейні класи, в яких за кошти батьків збільшується кількість навчальних годин з окремих предметів або вводяться додаткові дисципліни.

Додаткові освітні послуги часто стають формою легалізації платності навчання. У ліцеях, гімназіях (державних) офіційно вноситься плата не за навчання, а плата за додаткові освітні послуги.

Заклади шкільної освіти можуть запропонувати значну кількість освітніх послуг, які задовольняли б потреби та інтереси різноманітних соціальних груп населення. Адже ознакою цивілізованого суспільства є, насамперед, можливість вибору послуг, виконавців, видів діяльності.

Основними положеннями господарського механізму в освіті передбаченні широкі та різноманітні права закладів шкільної освіти у виробничо-господарській діяльності і соціальному розвитку. На практиці

заклади шкільної освіти залишаються відокремленими структурними підрозділами відділів освіти районних державних адміністрацій, оскільки правоздатність та дієздатність шкіл істотно обмежені. Фінансово-економічна самостійність закладів шкільної освіти діятиме лише за умов удосконалення господарського механізму шкіл, зокрема:

– переходу закладів освіти до самоуправління та фінансової самостійності;

– надання закладам прав юридичної особи, внаслідок чого школа виступатиме об’єктом цивільного права;

– чіткого визначення юридичного регулювання відносин між школою та іншими суб’єктами ринкових відносин;

– юридичного регулювання відносин між школою та органами державного управління [9].

Правовою основою для набуття економічної самостійності навчального закладу є ст. 17 Закону України «Про освіту»: «самоврядування закладів освіти передбачає їх право на самостійне використання усіх видів асигнувань» [10], у ст. 61 передбаченні додаткові джерела фінансування, які може використати шкільний закладу. Ст. 10 Закон України «Про загальну середню освіту» визначено: «загальноосвітній навчальний заклад є юридичною особою», що є важливою нормою законодавства [11]. У п. 8 Положення про загальноосвітній навчально-виховний заклад зазначено, що «загальноосвітній навчальний заклад є юридичною особою, має рахунки в установах банків, самостійний баланс», у п. 68 згаданого документу зазначено, що основним джерелом формування кошторису є «кошти відповідного бюджету у розмірі, передбаченому нормативами фінансування загальної середньої освіти в обсязі Державного стандарту загальної середньої освіти», п. 71 передбачає право школи «придбати та орендувати необхідне обладнання та інші матеріальні ресурси, користуватися послугами будь-якого підприємства, установи фінансувати за рахунок власних коштів заходи, що сприяють поліпшенню соціально-побутових умов колективу» [12].

1.2 Роль місцевих бюджетів у фінансовому забезпеченні загальноосвітніх навчальних закладів

Видатки, які здійснюються з бюджетів сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань, враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів це видатки на: дошкільну освіту; загальну середню освіту (школи-дитячі садки).

До видатків, які здійснюються з районних бюджетів та бюджетів міст республіканського значення, міст обласного значення та враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, належать видатки на: дошкільну освіту; загальну середню освіту: загальноосвітні навчальні заклади, у тому числі: школи- дитячі садки, спеціалізовані школи, ліцеї, гімназії, колегіуми, вечірні (змінні) школи; заклади освіти для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації: загальноосвітні школи-інтернати, загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт і дітей, які позбавлені піклування батьків, дитячі будинки (у разі, якщо не менше 70 відсотків кількості учнів загальноосвітніх шкіл-інтернатів, загальноосвітніх шкіл-інтернатів для дітей-сиріт і дітей, які позбавлені піклування батьків, дитячих будинків формується на території відповідного міста чи району), дитячі будинки сімейного типу та прийомні сім'ї, допомога на дітей, які перебувають під опікою і піклуванням; інші державні освітні програми.

До видатків місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, належать видатки на позашкільну освіту.

Головними джерелами фінансування витрат на освіту на місцевому рівні є:

- кошти бюджетів;
- кошти юридичних і фізичних осіб, громадських організацій, фондів;
- спонсорські та доброчинні внески і пожертвування;
- кошти галузей народного господарства, плата за додаткові освітні послуги та інші послуги, що надаються закладами освіти.

Фінансування освіти за рахунок вказаних джерел здійснюється наступними методами:

- кошторисне фінансування закладів освіти;
- бюджетне фінансування закладів освіти на основі показника вартості навчання одного учня (студента);
- індивідуальна оплата навчання за рахунок власних доходів, грошових коштів юридичних осіб;
- спеціальні кредити для здобуття освіти;
- отримання спонсорських і доброчинних внесків та пожертвувань;
- отримання додаткових доходів від різноманітних послуг не освітнього характеру.

В теперішній час в Україні планування місцевих бюджетів здійснюється за допомогою програмно-цільового методу. Цей метод планування бюджету спрямовує бюджетні кошти відповідно до пріоритетів суспільного розвитку. З метою визначення пріоритетності та ефективності бюджетних програм у сфері освіти використовуються різні результативні показники.

Результативні показники характеризують кількісні та якісні результати виконання бюджетної програми, що підтверджуються статистичною, бухгалтерською та іншою звітністю і дають можливість оцінювати використання коштів на виконання бюджетної програми. Результативні показники бюджетної програми поділяються на такі групи:

а) показники затрат - визначають обсяги та структуру ресурсів, які забезпечують виконання бюджетної програми. У сфері освіти це: кількість навчальних закладів за категоріями, обсяги годин, навчального процесу, чисельність працівників навчального закладу та кількість учнів;

б) показники продукту - використовуються для оцінювання досягнення поставлених цілей (кількість користувачів товарами, роботами, послугами, виробленими у процесі виконання бюджетної програми). У сфері освіти це: чисельність випускників;

в) показники ефективності - визначаються як відношення кількості вироблених товарів (виконання робіт, надання послуг) до їх вартості в грошовому або людському вимірі (витрати ресурсів на одиницю показника продукту). У сфері освіти це: вартість навчання одного учня, витрати на один навчальний заклад, кількість навчальних годин на одного вчителя;

г) показники якості – відображають якість вироблених товарів (виконаних робіт, наданих послуг). У сфері освіти це: кількість випускників, які закінчили навчальний заклад з відзнакою, поліпшення рівня освіти (ступінь успішності).

Обсяг видатків на освіту визначається залежно від:

- загального обсягу ресурсів місцевих бюджетів на освіту;
- розрахункового нормативу видатків на одного учня;
- наведеного контингенту учнів різних типів загальноосвітніх навчальних закладів. Розмір витрат на утримання шкіл визначається кошторисом доходів і видатків.

Вихідною базою для визначення розміру асигнувань за основними статтями кошторису школи є кількість учнів і класів, яку відображають у кошторисі на дві дати: 1 січня та 1 вересня планового року. На основі цього розраховують кількість педагогічних ставок у школі за трьома показниками: кількість класів, кількість навчальних занять, норми навчального навантаження учителів на тиждень. Після цього розраховують витрати за економічними категоріями.

Фінансування середньої освіти в Україні здійснюється за рахунок коштів, які виділяються відповідно до нормативів нарахування на одного учня, але наявний дисбаланс між обсягом завдань, які визначаються державою перед освітою, та обсягами фінансового забезпечення цих завдань. З одного боку, тенденція до зростання обсягів навчального матеріалу і тривалості освітньої діяльності, а з іншого - наявне скорочення надходжень фінансових ресурсів на фінансування освіти. Аналіз показав, що коштів, які виділяються державою для надання освітніх послуг на кожну територію, не

вистачає на покриття базових статей витрат: заробітну плату, нарахування на заробітну плату, плату за енергоносії. Дефіцит бюджетних коштів, які виділяються щороку на середню загальну освіту в містах України, за останні три роки становить у різних регіонах 10-20 %.

Розрахунковий показник обсягу видатків на освіту визначається залежно від загального обсягу ресурсів місцевих бюджетів на освіту, фінансового нормативу бюджетної забезпеченості одного учня та приведеного контингенту учнів різних типів загальноосвітніх навчальних закладів станом на 5 вересня року, що передував поточному бюджетному періоду.

Фінансово-господарська діяльність загальноосвітньої школи-інтернату здійснюється на основі єдиного кошторису доходів і видатків, які за більшістю статей цього ж кошторису плануються так само, як і в загальноосвітній школі. Особливості полягають у штаті (передбачається вихователь, лікарі, працівники кухні) та у більших витратах на закупівлю меблів.

Сучасні умови економічно-політичної нестабільності негативно вплинули на розвиток системи освіти на всіх рівнях, у тому числі на місцевому: відбулось скорочення реальних доходів і зниження економічної активності користувачів освітніх послуг, зменшення реальних бюджетних надходжень і обмеження витрат відповідних навчальних закладів на розвиток освітньої, наукової, господарської діяльності, зниження стимулювання праці викладацького складу, що в майбутньому може призвести до неякісного викладання навчальних дисциплін, гальмування розвитку освітньої діяльності.

1.3 Фінансові механізми освітньої галузі в умовах реформування

Реформування системи освіти є одним із пріоритетних напрямів сучасної внутрішньої політики України. Відповідно до ст. 10 Закону України

«Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» «основними засадами внутрішньої політики в гуманітарній сфері є удосконалення системи освіти, забезпечення якісної дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах, підвищення престижності праці педагогічних та науково-педагогічних працівників, підтримка обдарованої молоді» [8].

Інвестиційні вливання в освітню галузь є і залишаються одним із найважливіших видів бюджетних інвестицій різних рівнів влади в соціальну сферу. Надання якісних освітніх послуг сприяє вихованню на початковому етапі високоморального суспільства, а в подальшому висококваліфікованих спеціалістів, які забезпечать підвищення конкурентоспроможності країни загалом на світовій арені. У розвинених світових країнах відбувається зміна пріоритетів від збільшення бюджетного фінансування освітньої галузі на раціоналізацію їх використання. Загалом механізм фінансування загальної середньої освіти багато в чому залежить від моделі управління осві- тою. В сучасних умовах обмеженості бюджетного фінансування освіти в Україні актуальності набувають напрями пошуку нових пріоритетних способів фінансування освітньої галузі. Така тенденція визначає необхідність вивчення та узагальнення найбільш дієвих способів фінансування освіти на прикладі провідних країн світу. Розглянемо системи освіти провідних країн світу з точки зору організації управління та його вплив на порядок здійснення фінансування закладів загальної середньої освіти. Наочно схема фінансування загальної освіти в різних державах представлена в табл. 1.

За результатами проведеного дослідження щодо узагальнення зарубіжного досвіду управління та фінансування сфери загальної середньої освіти можна виокремити пріоритетні напрями реформування та вдосконалення фінансового механізму інвестування закладів освіти на міському рівні для України, такі як розробка та реалізація нової системи фінансової підзвітності (шкільного менеджменту) органам міського самоврядування за фінансові асигнування; закріплення на законодавчому

Таблиця 1 Схема фінансування загальної освіти в різних державах

Держава	Джерела фінансування та особливості розподілу та використання бюджетних коштів на середню освіту
США	1. Кошти приходять із бюджетів усіх рівнів, а саме федерального, штату, муніципалітету (освітнього округу). Частка коштів, що надходять із федерального бюджету, практично в усіх штатах однакова і не перевищує 8% від загальної суми коштів. Кошти штату і муніципалітету діляться у співвідношенні 50 на 50. 2. Міжбюджетні перерахування (трансфертів вирівнювання). 3. Фінансова допомога, що надходить через освітні округи, яким у законодавчому порядку делеговане право управління школами. 4. Засоби для шкіл надходять від штату, від освітнього округу, якщо він є «незалежним» і має повноваження стягувати податки, або від муніципалітету, якщо освітній округ є «залежним» і не має податкових повноважень.
Велико-британія	1. Фінансування із держбюджету. Розмір фінансування залежить від кількості учнів. 2. Гранти місцевої та федеральної влади, якими школи самостійно розпоряджаються. 3. Стипендія від школи або від держави. Діє особлива урядова програма для заохочення юних талантів, а розмір допомоги залежить від середньорічних доходів сім'ї. 4. Школи можуть самостійно розподіляти кошти в рамках отриманого від держави бюджету та власного фандрайзингу.
Польща	1. Освітня частина загальної субсидії з державного бюджету, алгоритм розрахунку розміру якої встановлює міністр національної освіти. 2. Органи місцевого самоврядування встановлюють правила оплати праці вчителів і надання фінансової підтримки студентам, несуть відповідальність за інвестиції в освіту і визначають правила отримання та використання школами приватних коштів.
Іспанія	1. Суми, що виділяються на освіту, і їх розподіл між автономними областями, різними типами, програмами та послугами визначаються щорічно в державному бюджеті. 2. Автономні області у своїх бюджетах приймають рішення про фінансування витрат на освіту за рахунок державних трансфертів і частково за рахунок місцевих податків.
Італія	1. Регіони мають безпосередньо надавати, але нерідко делегують право фінансування шкіл як на освітні, так і на адміністративні цілі провінціям і муніципалітетам, послуги та допомогу учням (харчування, транспорт, підручники для початкової школи, допомога дітям із бідних сімей, соціальна та медична допомога) з власного бюджету, вони також мають фінансувати плани будівництва шкіл. 2. Провінції та муніципалітети несуть пряму відповідальність за забезпечення в школах опалення, освіт- лення, телефонного зв'язку, підтримання шкільних будівель у належному стані.

рівні частки сукупного доходу міського бюджету, яка має йти на розвиток освіти (фінансування адресних програм та проектів); збільшення самостійності шкіл у розпорядженні коштами, отриманими з бюджету, а також власного фандрайзингу (виділення грандів та стипендій здібним дітям

на реалізацію наукових проектів). Таким чином, останнім часом процеси децентралізації в освітній сфері відбуваються навіть у країнах із традиційно сильно централізованим управлінням цієї галузі, що дає змогу більшу кількість повноважень передавати на місцевий рівень задля задоволення потреб населення в підвищенні якості освітніх послуг.

В Україні процеси децентралізації знаходяться на початковому етапі, тому повноваження органів місцевого самоврядування різних рівнів у галузі освіти.

Отже, система освіти на місцевому рівні, як і її фінансування, потребують значного реформування, а також зміни систем надходження та використання коштів.

Замість створення рівних умов доступу до освіти за рахунок бюджетного вирівнювання, наявна непослідовність у державній політиці поглиблює нерівність і обмежує шанси менш забезпечених родин надати своїм дітям якісну освіту. Через непрозорість механізмів залучення батьківських коштів створюється напружена ситуація всередині батьківських колективів закладів освіти. Діти батьків, які активно фінансують заклад з власних джерел, отримують привілеї у навчанні.

Неефективним є розподіл коштів у бюджеті та не відбуваються бажані зміни у використанні нових джерел фінансування даної галузі.

Все ж подолання кризи у фінансуванні навчальних закладів значно полегшиться у разі створення сприятливої законодавчої атмосфери, яка б допомагала системі освіти не лише виживати, а й розвиватись. Так, перспективи має залучення приватних інвесторів, бізнесу до фінансування освіти. У цьому напрямку необхідно удосконалення податкових умов, спеціальних програм кредитування тощо. Але поки що відсутні законодавчі умови, які б дозволили будувати стратегію виходу із ситуації, що склалася.

В узагальненому вигляді представимо українські реалії на фоні п’яти основних напрямків реформування освіти у країнах Центрально-Східної Європи та Середньої Азії у вигляді порівняльної таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 Основних напрямків реформування освіти у країнах Центрально-Східної Європи та Середньої Азії

№	Напрямки реформування	Країни Центрально-Східної Європи та Середньої Азії	Україна
1.	Перехід до прямого подушного фінансування школи, «гроші йдуть за дитиною»	Практично, всі перейшли або знаходяться в процесі переходу до подушного фінансування, яке є інструментом практичної реалізації принципу «гроші йдуть за дитиною».	Перехід здійснено частково. Норматив фінансування на одного учня, визначений за середніми показниками минулого року з поправкою на інфляцію, є лише методом розрахунку загального бюджету міста чи району. Продовжує існувати система фінансування на основі загального субсидування міста чи району, тож гроші «напряму» до школи не йдуть Приватні школи зовсім не отримують бюджетних коштів за кількістю дітей, хоча ці кошти за нормативом виділені на всіх громадян України шкільного віку.
2.	Зміни в системі оплати праці вчителів та керівників шкіл.	У багатьох країнах з’явилась нова система оплати праці, яка враховує не лише кількість проведених уроків, але й інші види робіт вчителя, з’явилась достатня стимулююча дистанція в оплаті праці директора школи та його заступників у порівнянні з розміром зарплати вчителя тощо.	Продовжує діяти архаїчна «поурочна» система визначення розміру посадових окладів (ставок заробітної плати)працівників освіти, практично не існує різниці в оплаті директора і вчителя.
3.	Утвердження автономії школи у фінансово-господарчій сфері, децентралізація систем освіти	Активно розширюється(у деяких країнах, зокрема Грузії, понад 80% фінансових ресурсів передані безпосередньо школам). Однак, жодній країні регіону не вдалося уникнути рецидивів впливу системи централізованого планування.	Реальних змін немає, поява казначейських схеми фінансування зменшила фінансово-господарчу самостійність школи. Відсутність реальної автономії призводить до зменшення стимулів до легалізації «тіньової економіки школи», налагодження ефективної роботи шкільних рад тощо.
4.	Розширення ролі громадськості в управлінні школою, перехід до громадсько-державної моделі управління освітою.	У переважній більшості країн з’явились шкільні ради з реальними управлінськими повноваженнями, зокрема і у фінансово-економічній сфері.	В Україні формально існуючі громадські органи є «п’ятим колесом до воза» в системі управління шкільною освітою і, як правило, відіграють суто «декоративну» роль.

№	Напрямки реформування	Країни Центрально-Східної Європи та Середньої Азії	Україна
5.	Консолідація мережі шкіл	Усюди відбувається досить болісний процес консолідації мережі шкіл. У переважній більшості країн діє правило: Оптимізація ≠ Закриття шкіл. Задля прискорення консолідації ведеться виважена політика об'єднання навчальних закладів у освітні округи, створення «опорних шкіл» та «філій».	Оптимізація мережі в Україні означає механічне закриття шкіл, яке йде досить швидкими темпами. У системі шкільної освіти продовжують нераціонально використовуватись фінансові ресурси(фінанси витрачаються на утримання напівпорожніх приміщень, на оплату роботи надто великій кількості вчителів тощо).

Як бачимо, є серйозне відставання України від країн, які мали схожі стартові передумови для здійснення реформ. Тож ліміт часу на бездіяльність вичерпано, потрібні швидкі кроки у означених нашими зарубіжними колегами напрямках.

Висновки до розділу 1

Встановлено, що основними джерелами фінансового забезпечення освітніх закладів є: кошти державного та місцевих бюджетів; кошти юридичних та фізичних осіб, громадських організацій та фондів, зокрема благодійні внески та пожертвування; кошти від надання освітніми закладами додаткових освітніх та інших послуг; гранти; кошти від здійснення навчальними закладами економічної діяльності, регламентованої державою.

За результатами проведеного дослідження щодо узагальнення зарубіжного досвіду управління та фінансування сфери загальної середньої освіти можна виокремити пріоритетні напрями реформування та вдосконалення фінансового механізму інвестування закладів освіти на міському рівні для України, такі як розробка та реалізація нової системи фінансової підзвітності (шкільного менеджменту) органам міського самоврядування за фінансові асигнування; закріплення на законодавчому рівні частки сукупного доходу міського бюджету, яка має йти на розвиток

освіти (фінансування адресних програм та проектів); збільшення самостійності шкіл у розпорядженні коштами, отриманими з бюджету, а також власного фандрайзингу (виділення грандів та стипендій здібним дітям на реалізацію наукових проектів). Таким чином, останнім часом процеси децентралізації в освітній сфері відбуваються навіть у країнах із традиційно сильно централізованим управлінням цієї галузі, що дає змогу більшу кількість повноважень передавати на місцевий рівень задля задоволення потреб населення в підвищенні якості освітніх послуг.

Доведено, що забезпечення доступної та якісної шкільної освіти належить до головних функцій сучасної держави. Інвестиції у середню освіту - це інвестиції в людський капітал країни, який стає особливо важливим тепер, коли економічне зростання дедалі більше залежить від високих технологій та навичок, що дозволяють працювати з цими технологіями.

2. АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ ТА БІЛОЦЕРКІВСЬКОГО НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ОБ'ЄДНАННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА №15, ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКИЙ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧИЙ КЛУБ

2.1 Організаційно-економічна характеристика Білоцерківського навчально-виховного об'єднання загальноосвітня школа №15, дитячо-юнацький спортивно-оздоровчий клуб

Білоцерківського навчально-виховного об'єднання загальноосвітня школа №15, дитячо-юнацький спортивно-оздоровчий клуб була створеня у 1958 році. На сьогодні школа має специфіку, пов'язану з тим, що завдяки інвестиційним ресурсам держави вона надає можливість інклюзивного навчання. Крім ьтого, у школе функціонує позашкільний клуб.

Історія школи незвичайна. Перший дзвінок пролунав тут восени 1958 року. Нова школа, триповерхова красуня з червоної цегли, зустрічала своїх перших школярів за адресою по вул. Калініна, 20. Спочатку вона була восьмирічною школою №25 залізничної станції №25. Першим директором був Мішта Василь Петрович, а першим завучем – Григоренко Іван Тихонович. У 1960 році школу №25 згідно постанови Ради Міністрів СРСР від 24.10.1960 року перейменували у восьмирічну школу №15 м.Білої Церкви. Цього ж року директором став Кузьменко Олександр Гордійович. Слідом за ним директором було призначено Голяка Вадима Петровича, а завучем на багато років стала Андрієвська Раїса Миколаївна.

В 1963 році директором було призначено Дем'яненко Вінцентину Альбінівну. На той час школа була ще 8-річною. Але з роками кількість дітей зростала і вирішено було добудувати приміщення школи. Так з'явилося ще 12 класних кімнат. 1969 року навчальний заклад став середньою школою

№15. 1972 року на посаду директора школи було призначено Слободенюка Миколу Тимофійовича, котрий у своїх спогадах записав: «Я працював директором школи №15 з 25 жовтня 1972 року по 1 липня 1981 року. За період моєї роботи в школі було створено навчальну базу (обладнано кабінети, побудовано тир), створено Ленінську кімнату, на належному рівні було поставлено пошукову роботу, зібрано багато матеріалів, що лягли в основу відкриття музею М.І.Калініна.

Учні школи часто були на екскурсіях в різних куточках СРСР. Організатором цієї роботи була Галина Петрівна Коваленко, яка була ініціатором незабутніх подорожей по місцях бойової і трудової слави.

У той період особлива увага надавалась соціалістичному змаганню по підготовці шкіл до нового навчального року.

Школа №15 неодноразово виходила переможцем в цих змаганнях а в 1980 році отримала перехідний Червоний прапор за виборене 1 місце. У школі працював дружний і злагоджений колектив педагогів, більшість з них були значно старшими за віком від мене, проте мої вказівки і розпорядження вони виконували завжди, за що їм я вдячний і тепер».

З 1981 року директором школи №15 стала Коваленко Галина Петрівна, яка 24 роки свого життя віддала рідній школі. Свій трудовий шлях в середній школі №15 Галина Петрівна почала в 1963 році вчителем географії, потім працювала організатором позакласної роботи, заступником директора з навчально-виховної роботи і, нарешті, з 1981 року по 1987 рік – директором школи. В зв’язку з тим, що школа розташована на вулиці Калініна, колектив школи добивався присвоєння їй звання ім.М.І. Калініна. Туристи-краєзнавці побували на батьківщині М.І.Калініна в селі В.Троїця Калінінської області, а також в місті Калінін, де відвідали школу імені М.Калініна.

На жаль, приміщення школи з часом перестало відповідати всім вимогам навчально-виховної роботи. В школі, де нараховувалося 1200 учнів не було актового залу, де можна було на належному рівні проводити виховну і позакласну роботу, тому для цього використовувалися коридори школи. Не

вистачало класних кімнат, хоча школа працювала в 2 зміни. Не було їдальні, спортивний зал не відповідав санітарно-гігієнічним нормам, тому що був розміщений у напівпідвальному приміщенні.

Негативним явищем було те, що школа була розташована поруч з територією установи 35/45. Таке сусідство мало негативний вплив на поведінку і виховання дітей школи. Тому в 1984 році з ініціативи директора школи Коваленко Г.П. при підтримці шкільного батьківського комітету, зокрема секретаря батьківського комітету В'ячеслави Францівни Гріневич, було відправлено лист в ЦК КПУ, в якому було прохання допомогти у вирішенні цих проблем, а саме збудувати нову школу, що б відповідала всім вимогам навчального закладу.

Розпочалася кропітка робота по виготовленню проектної документації, а згодом і будівництва нового приміщення школи. Естафету будівництва прийняла новопризначений директор школи Матущенко Тетяна Антонівна, котра очолювала школу з 1987 року по 1992 рік.

Велику увагу приділяв новобудові міський голова Шуліпа Г.М. та члени міськвиконкому – Мельничук В.І., Гламазда В.М., Осауленко В.І.

Гроші на меблі та обладнання були виділені міськвиконкомом, на комп'ютерний клас – Міністерством освіти.

До червня 1992 року було завезено 95% обладнання та унаочнення.

Одночасно було виготовлено документацію на реконструкцію старого приміщення школи № 15 по вулиці Калініна, 20.

Шкільне життя також не стояло на місці. Із змінами в суспільстві починають змінюватись, удосконалюватись зміст і форми навчально-виховного процесу школи.

Це і демократизація навчально-виховного процесу, і впровадження передового педагогічного досвіду, і використання ефективних форм навчання і виховання, розвиток пізнавальних здібностей школярів.

В жовтні 1993 року учнівський та педагогічний колективи школи продовжили свою роботу за адресою вул. Польова, 70 вже в новому,

сучасному, комфортному приміщенні, що дало можливість не тільки організувати навчальний процес в одну зміну, а й забезпечити умови для дозвілля учнів у межах мікрорайону.

Створюється танцювальний колектив «Колорит» (кер. Рогачова О.С.); хорова студія (кер. Бондаренко С.); студія Петриківського розпису (кер. Проценко Л.В.); гуртки декоративно-прикладного мистецтва, «Фотонатураліст», турисько-краєзнавчий та комп'ютерної грамотності. Активно діє літературна студія «Пролісок».

Це дало змогу охопити позанавчальною гуртковою роботою значну частину учнів школи.

В цей період школа укладає угоди про співпрацю з лабораторією педагогічної освіти Інституту педагогіки та психології професійної освіти АПН України; лабораторією навчання і виховання молодших школярів Інституту педагогіки АПН України; Міжнародним фондом «Відродження» (робота в програмі «Step by step», яка є єдиною програмою для дітей та батьків); Французьким культурним Центром посольства Франції в Україні; Білоцерківським Державним аграрним університетом; Білоцерківським медичним та педагогічним училищами, школою мистецтв №5, спортивною школою №2, комітетом з фізичної культури та спорту виконкому міської ради та міським шаховим клубом, Київською обласною станцією юних натуралістів.

За запитами школярів та їх батьків були відкриті профільні класи: гуманітарний, хіміко-біологічний, медичний, виробничого навчання та профільні групи з вивченням іноземних мов, математики.

З 1994 року було започатковано фундаментальний соціально-психологічний експеримент з теми «Школа розуміння», сутність якого полягала в максимальній реалізації позитивного потенціалу вчителя та учня в розумовому, соціальному та духовному розвитку.

Педагогічний колектив змістовно й результативно працював над вирішенням проблеми «Оновлення навчально-виховного процесу школи

через підвищення педагогічної майстерності колективу шляхом оволодіння інноваційними освітніми технологіями».

Для керівництва науково-методичною роботою було створено науково-методичну раду, до складу якої входив Краснер Л.В.

Наукове консультування здійснювали доктор педагогічниих наук, академік АПН України, професор Ничкало Н.Г., доктор психологічних наук, професор Семиченко В.А.

Науково-методична рада школи працювала над удосконаленням внутрішньошкільної системи післядипломної освіти педпрацівників та реалізацією наступних етапів програми підготовки вчителя до інноваційної діяльності, яка передбачала системне проведення навчальних занять з педпрацівниками з питань психологізації навчально-виховного процесу інтеграції навчання, різнорівневого контролю та оцінювання діяльності вчителів та учнів школи.

З метою популяризації та пропаганди результатів дослідно-експериментальної роботи педагогічні працівники школи брали участь у науково-практичних конференціях, семінарах різних рівнів, висвітлювали питання закладу в пресі, оприлюднюючи досягнення та знахідки педагогічного колективу, проводили всеукраїнські, обласні, міські семінари, відкриті навчальні заняття, готували повідомлення на секційні заняття з предметів різних профілів, видали методичні посібники «Школа у творчому пошуку» з основних навчальних дисциплін, де висвітлені результати експерименту школи з підготовки вчителя до інноваційної діяльності в умовах психологізації навчально-виховного процесу, втілення у шкільну практику педагогіки особистості, зокрема через проблемно-модульну технологію навчання.

З 1997 року школа перейшла до нового етапу експериментальної діяльності, що передбачав створення психодіагностичної методики особистісного розуміння. Це знайшло своє творче продовження у роботі над новою науково-методичною проблемою: «Особистісно – орієнтована модель

школи: сприяння розвитку всіх здібностей, фізичних і моральних якостей дитини».

З 1999 року керівництво школою здійснює Слободянюк Н.Г., старший вчитель, відмінник освіти України, педагог з багаторічним досвідом роботи, яка шість років працювала заступником директора з навчально-виховної роботи цієї ж школи. Наталія Григорівна продовжила роботу співробітництва з вищими навчальними закладами та роботу по впровадженню інноваційних технологій навчання та виховання. За її ініціативою вже понад п’ять років в центрі уваги – робота в Програмі «Крок за кроком» Всеукраїнського фонду «Відродження».

Директор школи, як далекоглядний мудрий педагог, розуміє, що одна з альтернативних до існуючих нині – Програма «Крок за кроком» є унікальною розробкою для дітей та їх родин, дає можливість відкрити в кожній дитині творця, поставити її на шлях творчої праці.

Педагоги школи неодноразово брали участь у міжнародних семінарах та тренінгах.

Сьогодні школа має статус Тренінгового Центру Всеукраїнського фонду «Крок за кроком», співпрацює з німецьким культурним центром, який знаходиться в Гете-інституті міста Києва, основним завданням якого є підтримка та сприяння викладанню німецької мови в Україні.

З 2000 року навчальний освітній заклад є творчою лабораторією Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів з проблеми «Особистісно орієнтоване навчання та виховання» та базовою школою з навчальних предметів: біологія, історія, правознавство, українська мова та література, фізика, початкова освіта та управління освітою.

З 2001 року частина учнів 10-х класів стали студентами заочного відділення економіко-правового технікуму Білоцерківської філії Міжрегіональної академії управління персоналом, що розпочав свою роботу на базі школи.

Виконуючи основні завдання Концепції громадянського виховання – формування особистості, якій притаманні демократична громадянська культура, усвідомлення зв'язку між ідеями індивідуальної свободи, прав людини та її громадянської відповідальності, готовність до компетентної участі у житті суспільства, виховання толерантності, поваги до загальнолюдських та демократичних цінностей, була визначена програма позанавчальної діяльності школи: від людини освіченої до людини культури. З цією метою в школі створені системи позанавчальної діяльності, сприятливі умови для розвитку загальних та спеціальних нахилів, здібностей та інтересів учнів всіх вікових категорій, організована робота по вивченню спрямованості інтересів.

Вищим органом управління закладом є його засновник (Білоцерківська міська рада) та Орган управління (Управління освіти і науки Білоцерківської міської ради).

Керівництво закладом в межах повноважень, визначених законами України, здійснюють: керівник закладу; педагогічна рада.

Керівник закладу здійснює безпосереднє управління закладом і несе відповідальність за освітню, фінансово-господарську діяльність, прозорість та інформаційну відкритість діяльності закладу, медичне обслуговування та організацію харчування учнів.

Керівник закладу призначається на посаду Органом управління за результатом конкурсного відбору.

Завдання та обов'язки керівника закладу:

1) здійснює згідно з чинним законодавством України загальне керівництво закладом;

2) представляє заклад в державних органах, органах місцевого самоврядування та підприємствах, установах і організаціях;

3) розпоряджається в установленому порядку майном закладу та його коштами;

4) відповідає за дотримання фінансової дисципліни та збереження матеріально-технічної бази закладу;

5) затверджує за погодженням з Органом управління штатний розпис закладу на підставі Типових штатних нормативів закладів загальної середньої освіти, позашкільної освіти, затверджених Міністерством освіти і науки України;

6) призначає на посаду та звільняє з посади працівників відповідно до чинного законодавства України, визначає їхні функціональні обов'язки;

7) керує педагогічною радою; організовує методичне забезпечення освітнього процесу, затверджує календарні плани навчального процесу, та за погодженням з виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником) правила внутрішнього розпорядку; інші внутрішні нормативні документи.

8) здійснює проведення добору та розстановки кадрів, застосовує заходи заохочення та дисциплінарні стягнення до працівників закладу;

9) несе відповідальність за організацію харчування учнів (вихованців)закладу та додержання санітарно-гігієнічних вимог і санітарно-протиепідемічних правил і норм;

10) створює належні умови для реалізації Державних стандартів;

11) щороку звітує про свою роботу на загальних зборах (конференціях) колективу;

12) видає в межах своєї компетенції накази та розпорядження й контролює їх виконання;

13)забезпечує реалізацію права учнів на захист від будь-яких форм фізичного або психічного насильства;

14) відповідає за організацію медичного обслуговування учнів;

15) вирішує інші питання закладу відповідно до чинного законодавства України.

Керівник закладу є головою педагогічної ради – постійно діючого колегіального органу управління Закладом, до складу якого входять усі штатні педагогічні працівники закладу.

Засідання педагогічної ради проводяться за потреби, але не менш як чотири рази на рік.

Виключно рішеннями педагогічної ради вирішуються питання:

1) планування роботи закладу;

2) схвалення освітніх програм і навчальних планів та оцінювання результатів їх виконання;

3) затвердження програм навчальних дисциплін (предметів);

4) визнання особи, яка здобуває освіту, такою, що успішно завершила певну освітню програму;

5) приймає рішення щодо переведення учнів (вихованців) до наступного класу та їх випуску, видачі документів про відповідний рівень освіти, нагородження за успіхи в навчанні;

6) ухвалює рішення щодо відзначення, морального та матеріального заохочення учнів (вихованців), працівників закладу та інших учасників освітнього процесу;

7) обговорює питання підвищення кваліфікації педагогічних працівників, розвитку їхньої творчої ініціативи, визначає заходи щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників, затверджує щорічний план підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Вищим органом громадського самоврядування в Закладі є загальні збори (конференція) колективу. Делегатів зборів обирають від таких трьох категорій: працівників Закладу, учнів ІІ-ІІІ ступеня навчання, батьків, представників громадськості (однакова кількість делегатів від кожної категорії).

Загальні збори (конференція) правомочні, якщо в їх роботі беруть участь не менш як половина делегатів кожної із трьох категорій. Рішення

приймається простою більшістю голосів присутніх делегатів. Загальні збори (конференція) скликаються не менш як один раз на рік.

Повноваження загальних зборів (конференції):

1) обрання Ради закладу, її голови, встановлення терміну їх повноважень;

2) заслуховування звіту керівника закладу і голови Ради закладу про їхню роботу, оцінка відкритим або таємним голосуванням;

3) розгляд питань освітньої, методичної, економічної і фінансово-господарської діяльності закладу;

4) затвердження основних напрямів удосконалення діяльності закладу, розгляд інших найважливіших питань освітнього процесу.

У закладі щорічно створюється орган учнівського самоврядування, мета якого – активно сприяти формуванню в учнів свідомого й відповідального ставлення до своїх прав і обов'язків, визначених Конституцією України, законами України «Про загальну середню освіту», «Про освіту», «Про позашкільну освіту», Правилами внутрішнього розпорядку, Правилами для учнів.

Робота учнівського самоврядування організовується відповідно до норм, визначених законодавчими та установчими документами закладу.

Велика увага приділяється сенсорній кімнаті та ресурсному центру.

У більшості предметних кабінетів є мультимедійне обладнання (телевізори, комп'ютери, проектори, музичні центри).

Аналіз звітності школи свідчить про покращення фінансового стану впродовж останніх років (додаток).

2.2 Аналіз рівня і динаміки фінансування освіти в Україні

Фінансування освіти в Україні відбувається за такими складниками системи освіти як дошкільна, повна загальна середня, професійна (професійно-технічна), вища, післядипломна, позашкільна. Найбільша частка видатків

зведеного бюджету на освіту у 2014–2018 рр. припадала на повну загальну середню освіту (42,4–48,4 %). Суттєві частки займали видатки на вищу (21,1–28,3 %) та дошкільну освіту(15,1–15,9 %).

Фінансування загальної середньої освіти відбувається на засадах співфінансування. У поточному році з державного бюджету до місцевих бюджетів були здійснені трансферти у вигляді субвенцій:

- на зарплату педагогічному персоналу (освітня субвенція);
- на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної освіти «Нова Українська школа»;
- на створення і ремонт існуючих спортивних комплексів при закладах загальної середньої освіти;
- на реалізацію заходів, спрямованих на підвищення якості освіти (оснащення комп'ютерним обладнанням та забезпечення доступу до Інтернету, придбання шкільних автобусів тощо).

Із місцевих бюджетів виділяють кошти на утримання закладів освіти (комунальні платежі) та капітальні витрати, а також можуть здійснюватися інші необхідні видатки.

Дані свідчать про тенденцію значного збільшення частки видатків зведеного бюджету України на загальну середню освіту (з 42,4 % у 2014 р. до 48,4 % у 2018 р.). Це відбувалося на тлі певного зниження частки видатків на вищу освіту (з 28,3 % у 2014 р. до 21,1 % у 2018 р.). Частки видатків для інших рівнів освіти змінилися несуттєво.

Збільшення частки видатків зведеного бюджету України на загальну середню освіту зумовлене, в першу чергу, необхідністю стимулювання залучення педагогічних кадрів шляхом збільшення заробітної плати вчителів. Це реалізувалося шляхом використання такого бюджетного інструменту, як освітня субвенція, яка була започаткована з 2015 року для впровадження одного з важливих принципів функціонування бюджетної системи України – принципу субсидіарності. Цей принцип наголошує на необхідності максимально можливого наближення надання публічних послуг до їх

безпосереднього споживача. Тому з державного бюджету здійснюється міжбюджетний трансферт місцевим бюджетам у вигляді освітньої субвенції.

Починаючи з 2017 року, освітня субвенція спрямовується винятково на оплату праці з нарахуваннями педагогічним працівникам. Вона розподіляється між місцевими бюджетами на основі формули, що розроблена МОН та затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 № 1088. В основу формули закладено дані про кількість здобувачів освіти на певній території та розрахункова наповнюваність класів, що визначається нормативно. Формульний підхід стимулює органи місцевого самоврядування до оптимізації мережі малокомплектних шкіл, оскільки за фактичної наповнюваності класів, що є меншою за розрахункову, місцева влада має додавати кошти на видатки з оплати праці із місцевого бюджету.

Питому вагу коштів державного і місцевих бюджетів, а також освітньої субвенції у фінансуванні освіти показано на рис. 2.1.

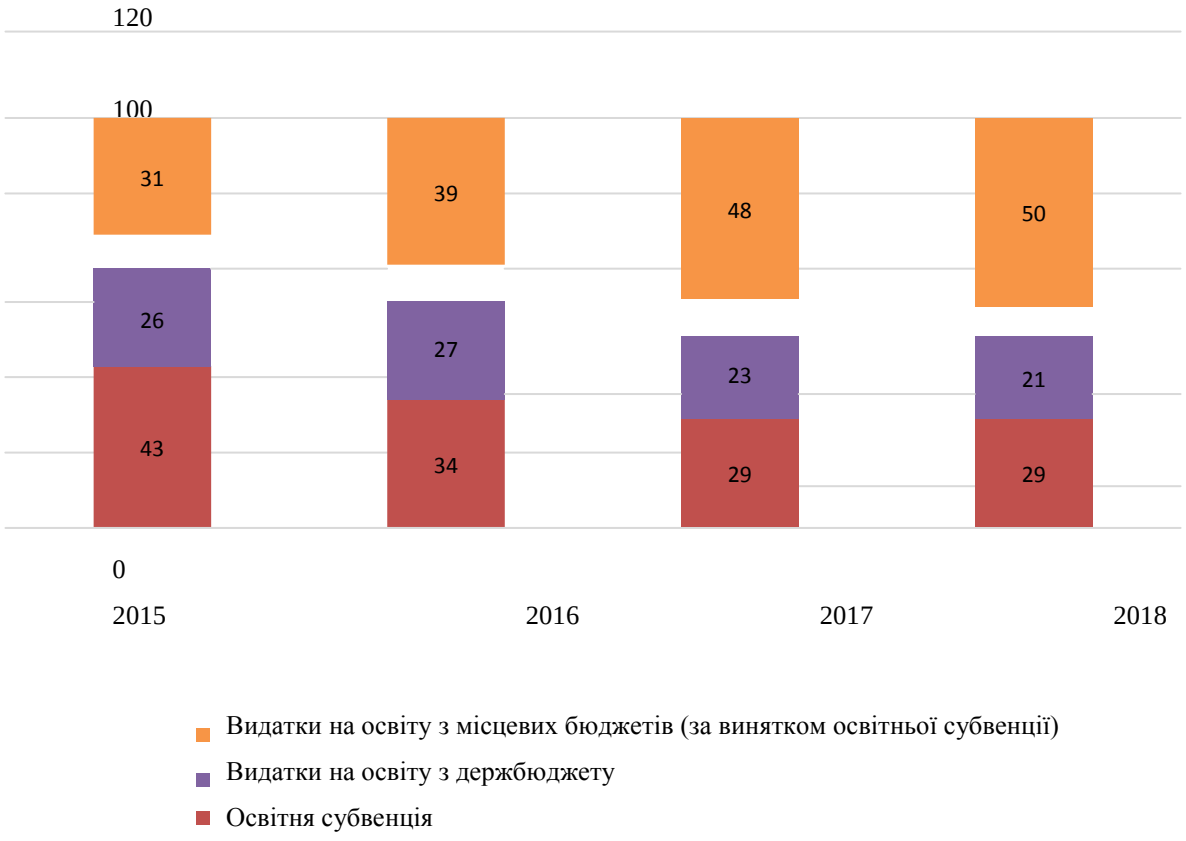

Рис. 2.1 Розподіл фінансування видатків на освіту за джерелами, %

Як видно, у 2015–2016 рр. частка видатків державного бюджету на фінансування освіти залишалася приблизно на одному рівні: у 2015 році вона склала 26 %, у 2016 році – 27 %. У 2017–2018 рр. ця частка дещо знизилася – до 23 % у 2017 р. і до 21 % – у 2018 р. Питома вага коштів освітньої субвенції, яка спрямовувалася на забезпечення заробітної плати педагогічних працівників, коливалася в межах 29–43 % освітніх видатків. Частка власних видатків місцевих бюджетів упродовж 2015–2018 рр. невпинно зростала від 31 до 50 % загального обсягу видатків разом із переходом до місцевої влади додаткових повноважень в рамках процесу децентралізації.

Витрати на загальну середню освіту з місцевих бюджетів у 2015 році склали лише 4,7 %. У 2016–2018 рр. у рамках процесу децентралізації і збільшення повноважень місцевої влади, а також значного зростання дохідної частини місцевих бюджетів, спостерігалося поступове зростання власних витрат місцевих бюджетів на загальну середню освіту: у 2018 році їх питома вага становила вже майже 19 %. Також помітна частка власних коштів місцевих бюджетів виділялася на дошкільну (15,1 % у 2018 році), професійну (професійно-технічну) (4,2 % у 2018 році) та позашкільну освіту (4,2 % у 2018 році).

Обсяг коштів освітньої субвенції зростав з часу її запровадження з 44,8 млрд грн у 2016 році до 69,6 млрд грн у 2019 році. Загальний обсяг коштів інших субвенцій зріс з 0,2 млрд грн у 2017 році до 3,4 млрд грн у 2019 році. Щодо інших видів субвенцій, то надавались такі субвенції:

1) субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на модернізацію та оновлення матеріально-технічної бази закладів професійної (професійно- технічної) освіти (2017 рік);

2) субвенція на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами (з 2017 рік);

3) субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа» (2018 рік);

4) субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію заходів, спрямованих на підвищення якості освіти (2019 рік);

5) субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на створення та ремонт існуючих спортивних комплексів при загальноосвітніх навчальних закладах усіх ступенів (2019 рік).

Із 2018 року Урядом запроваджено субвенцію з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа», яка включає видатки споживання (підвищення кваліфікації вчителів) та видатки розвитку (закупівлю дидактичних матеріалів, музичних інструментів, сучасних меблів, комп'ютерного обладнання, відповідного мультимедійного контенту для початкових класів). Загальний обсяг субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа» у 2018 році склав 1 083 млн грн, у 2019 році плановий обсяг субвенції становить 1 215 млн грн. Використання коштів на потреби НУШ детальніше аналізується нижче.

У 2019 році започатковано нову субвенцію з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію заходів, спрямованих на підвищення якості освіти – 1,5 млрд грн.

Алгоритм розподілу коштів має такий вигляд:

- на придбання шкільних автобусів, зокрема обладнаних місцями для дітей з ООП – пропорційно кількості учнів, які потребують підвезення;
- на придбання автомобільних транспортних засобів, у тому числі для обслуговування інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) – пропорційно до їх кількості;
- на придбання персональних комп'ютерів – пропорційно до: частки учнів у ЗЗСО, які не мають таких комп'ютерів; частки учнів у ЗЗСО, в яких співвідношення кількості учнів на 1 персональний комп'ютер перевищує 10:1;
- на придбання послуг з доступу до Інтернету ЗЗСО – пропорційно до:

кількості закладів, які не мають доступу до Інтернету; кількості закладів, швидкість доступу до Інтернету в яких менше 30 Мбіт/с.

Видатки на придбання послуг з доступу до Інтернету обов'язково розподіляються між місцевими бюджетами усіх рівнів.

Субвенція надається на умовах співфінансування, окрім видатків на придбання послуг з доступу до Інтернету.

Розподіл коштів у 2019 році здійснено наступним чином (рис. 2.2):

У 2019 році надано субвенцію з державного бюджету місцевим бюджетам на створення та ремонт існуючих спортивних комплексів при загальноосвітніх навчальних закладах усіх ступенів обсягом 150 млн грн.

Алгоритм розподілу коштів є таким: субвенція спрямовується на будівництво нових, реконструкцію та капітальний ремонт існуючих спортивних комплексів (спортивних залів, плавальних басейнів, стадіонів, стрілецьких тирів, стрільбищ, спортивних полів, ядер, майданчиків, інших споруд) закладів загальної середньої освіти (у сільській місцевості з контингентом не менше 100 учнів, у міській місцевості – не менше 300 учнів).

Рис. 2.2 Розподіл субвенції на реалізацію заходів, спрямованих на підвищення якості освіти

Серед обов'язкових умов надання субвенції – співфінансування з місцевих бюджетів, облаштування спортивним інвентарем і обладнанням та утримання за рахунок місцевих бюджетів.

Конкретний перелік спортивних комплексів, на які спрямовується субвенція, визначає комісія, створена при МОН. До складу комісії увійшли представники МОН, Мінмолодьспорту, Мінрегіону, члени комітету Верховної Ради України з питань бюджету. Обрані комісією проекти погоджено КМУ (розпорядження КМУ від 05.07.19 № 493-р).

Умови співфінансування:

- для закладів, розташованих в містах обласного значення, не більше 70 % – за рахунок субвенції та не менше 30 % – за рахунок коштів місцевих бюджетів;
- для закладів, розташованих в районах та в ОТГ, не більше 90 % – за рахунок субвенції та не менше 10 % – за рахунок коштів місцевих бюджетів;
- для закладів, розташованих в селах (селищах), що мають статус гірських населених пунктів, та в населених пунктах, розташованих на лінії зіткнення, не більше 95 % – за рахунок субвенції та не менше 5 % – за рахунок коштів місцевих бюджетів.

Отже, Уряд здійснював суттєву підтримку реформаторських дій Міністерства освіти і науки України попри значні воєнні видатки. Загальний обсяг субвенцій на ці цілі у 2016–2019 рр. склав 232,9 млрд грн. Уперше за роки незалежності з'явились видатки на капітальні потреби освіти. Загалом упродовж 2016–2019 рр. вони становили понад 3 млрд грн.

Як показує практика, механізм субвенціального фінансування потребує подальшого вдосконалення. Це стосується, зокрема, питання використання залишків коштів за освітньою субвенцією, вдосконалення формули розподілу такої субвенції тощо.

Залишки коштів за освітньою субвенцією, що сформувалися на кінець року, можуть використовуватись у наступному році з урахуванням цільових призначень, а також можуть використовуватися на оновлення матеріально-

технічної бази закладів освіти.

Відповідно до нормативно-правової бази, невикористаний резерв освітньої субвенції наприкінці кожного року був розподілений на такі капітальні видатки:

- невикористаний резерв 2015 року був розподілений та використовувався у 2016 році: 200 млн грн на оснащення опорних закладів сучасною матеріально- технічною базою; 600 млн грн на придбання шкільних автобусів для дітей у сільській місцевості;

- невикористаний резерв 2016 року був розподілений та використовувався у 2017 році: 300 млн грн на оснащення закладів освіти в об'єднаних територіальних громадах; 300 млн грн на оснащення закладів загальної середньої освіти з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів; 200 млн грн на придбання шкільних автобусів;

- невикористаний резерв 2017 року був розподілений та використовувався у 2018 році: 46,8 млн грн на придбання обладнання для кабінетів української мови в ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин; 441,1 млн грн на оснащення ЗЗСО з поглибленим вивченням природничих та математичних предметів засобами навчання; 163,8 млн грн на придбання комп'ютерів і техніки для друкування, копіювання, сканування та ламінування для початкової школи; 30,8 млн грн на придбання обладнання для інноваційного навчально- тренінгового класу; 17,5 млн грн на придбання пристроїв для програвання компакт-дисків із звуковим записом; 200 млн грн на придбання шкільних автобусів;

- невикористаний резерв 2018 року був розподілений та використовується у 2019 році: 50 млн грн на закупівлю україномовних дидактичних матеріалів для ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин; 200 млн грн на оснащення ЗЗСО засобами навчання та обладнанням для кабінетів природничо- математичних предметів; 267 млн грн на забезпечення належних санітарно- гігієнічних умов у приміщеннях ЗЗСО.

Актуальними питаннями удосконалення формули розподілу обсягу

освітньої субвенції є:

- урахування реального контингенту учнів станом на 1 вересня року, що передує плановому бюджетному періоду (замість року, що передує поточному бюджетному періоду);
- урахування годин індивідуального навчання;
- передбачення видатків на заміну тимчасово відсутніх працівників;
- урахування реальної потреби на оплату праці вихователів груп подовженого дня та фахівців дистанційної освіти.

Нині триває робота з удосконалення зазначеної формули, а саме: вирішується питання додаткового фінансування у Державному бюджеті України на 2020 рік, а також досліджується можливість отримання і використання статистичних даних поточного року до формування бюджету наступного року, що дозволить здійснювати фінансові розрахунки більш точно та відповідно до фактичного стану в школах.

Засадничі основи освітніх змін визначені Концепцією реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» (НУШ) на період до 2029 року та Закону України «Про освіту». У документах окреслені основні напрямки реформування: створення нового сучасного освітнього середовища, розроблення і впровадження нових Державних стандартів початкової, базової середньої та профільної середньої освіти, впровадження в освітній процес компетентнісного особистісно орієнтованого навчання, педагогіки партнерства, здійснення підготовки вчителя, створення передумов для інноваційної діяльності, реалізації права закладу освіти, педагогічних працівників на автономію в освітній діяльності, та описано портрет випускника закладу загальної середньої освіти.

Упродовж 2018/2019 н. р. Міністерством освіти і науки України розроблено законопроєкт «Про повну загальну середню освіту», схвалений Урядом, розглянутий Верховною Радою України у першому читанні та схвалений Комітетом Верховної Ради України з питань науки і освіти до розгляду Верховною Радою України у другому читанні.

Концептуальні засади Нової української школи знаходять своє відображення у Державному стандарті початкової освіти, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 87[1]. Державний стандарт початкової освіти ґрунтується на гуманістичних принципах, презумпції талановитості дитини, цінності дитинства, радості пізнання, розвитку особистості, здоров'я і безпеки дитини. Державним стандартом початкової освіти (2018) передбачено два цикли навчання (1–2 і 3–4 класи), що враховують вікові особливості розвитку та потреби дітей і дають можливість забезпечити подолання розбіжностей у досягненнях, зумовлених готовністю до здобуття освіти. Зміст освіти у документі представлено у дев'яти освітніх галузях: мовно-літературній, математичній, природничій, технологічній, інформатичній, соціальній і здоров'язбережувальній, фізкультурній, громадянській та історичній, мистецькій. Кожна галузь описана через загальні та обов'язкові результати навчання здобувачів освіти. Загальні результати навчання представлені описом складників ключових і предметних компетентностей, якими має володіти випускник закладів середньої освіти ІІІ ступеня, та є орієнтиром для побудови освітньої траєкторії здобувачів повної загальної середньої освіти. Обов'язкові результати навчання показують, які складники ключових і предметних компетентностей мають бути сформованими у здобувачів освіти на кінець кожного циклу навчання.

У 2019 році розроблено проєкт Державного стандарту базової середньої освіти. Проєктом визначено: мету та принципи організації освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти ІІ ступеня (5–9 класи); зміст ключових компетентностей здобувачів базової середньої освіти; вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів базової середньої освіти; загальний обсяг навчального навантаження здобувачів у базових навчальних планах; підходи до оцінювання навчальних досягнень учнів. Проєкт стандарту наразі доопрацьовується за результатами громадського обговорення.

Основним документом, що забезпечує досягнення учнями визначених відповідним Державним стандартом повної загальної середньої освіти результатів навчання, є освітня програма закладу загальної середньої освіти (стаття 33 Закону України «Про освіту», стаття 15 Закону України «Про загальну середню освіту»). Орієнтирами для розроблення закладами освіти освітніх програм є типові освітні програми, в яких представлений узгоджений комплекс видів освітньої діяльності, що ґрунтується на компетентнісному підході і спрямований на реалізацію мети й завдань початкової освіти, визначених Державним стандартом. Із 2018 року в шкільну практику впроваджуються дві типові освітні програми (Типова освітня програма, розроблена під керівництвом О. Я. Савченко, Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Р. Б. Шияна), а також типові навчальні програми для шкіл з викладанням мовами корінних народів та національних меншин для 1–2 та 3–4 класів, що затверджені наказами Міністерства освіти і науки України від 21.03.2018 № 268 та 27.12.2018 № 1461.

Відповідно до компетентнісного підходу переглянуто та доопрацьовано 48 навчальних програм для учнів базової середньої та 76 навчальних програм для учнів профільної середньої школи, доопрацьовано програми з історії України для 5–11 класів, затверджено типові освітні програми закладів повної загальної середньої освіти I, II ступенів (накази МОН від 20.04.2018 № 407, № 405 відповідно), III ступенів (накази МОН від 20.04.2018 № 406, № 408).

Важливим інструментом реалізації освітніх програм є підручник. Постановою КМУ від 23.01.2019 № 41 затверджено Порядок забезпечення підручниками та посібниками здобувачів повної загальної середньої освіти і педагогічних працівників. Також документ дає можливість забезпечувати навчальними матеріалами пілотні школи «НУШ», зокрема зошитами з друкованою основою та дидактичними матеріалами.

Одним із першочергових завдань реформування освіти є створення

підручників нового покоління, що здатні зацікавити учнів та мотивувати їх до навчання, зокрема шляхом використання інформаційно-комунікаційних технологій. Для цього, зокрема, зроблено перші кроки з упровадження в освітній процес електронних підручників.

Безпосередньо видрук і доставка підручників у 2019 році відбувається успішно. Станом на 02.08.2019 року надруковано та доставлено до органів управління освітою облдержадміністрацій 100 % примірників підручників для 5 класу; 78,8 % підручників для учнів 2 класу, 26,6 % – для 6 класу та 12,8 % – для 11 класу.

Успішна реалізація реформи загальної середньої освіти неможлива без належного фінансового забезпечення кожного етапу впровадження засад Нової української школи. Тому з початку реалізації концепції Нова українська школа Уряд спрямовував значні фінансові ресурси на реформування шкільної освіти.

Уперше за часи незалежності упродовж 2016–2019 рр. було виділено кошти у розмірі понад 3 млрд грн на освітні капітальні видатки. Зокрема було профінансовано капітальні видатки на створення нового освітнього середовища (капітальний ремонт шкіл, оснащення їх сучасною матеріально-технічною базою), придбання шкільних автобусів, забезпечення належних санітарно- гігієнічних умов. У поточному році передбачено видатки на суму 467,3 млн грн для забезпечення санітарно-гігієнічних умов у приміщеннях ЗЗСО та матеріально-технічного оснащення шкільних кабінетів.

Як видно, левова частка субвенціальних коштів витрачалась на фінансування заробітної плати в рамках освітньої субвенції. Її обсяг поступально зростав від 44,8 млрд грн у 2016 році до 69,6 млрд грн (план) у 2019 році.

Сукупний обсяг інших видів освітніх субвенцій зростав з 0,2 млрд грн у 2017 році до 3,4 млрд грн (план) у 2019 році.

Розглянемо детальніше розподіл коштів з інших видів освітніх субвенцій, що спрямовували на фінансування реформаторських заходів у

рамках НУШ.

Вище зазначалося, що для посилення фінансового забезпечення реформування шкільної освіти з 2018 року Урядом запроваджено субвенцію з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа». Порядок та умови надання цієї субвенції було затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 04.04.2018 № 237.

Загальний обсяг такої субвенції у 2018 році склав 1 083 млн грн. Критерії розподілу за напрямами (обласний бюджет): не менше 60 % на оплату праці; не більше 30 % – придбання предметів та матеріалів, тиражування матеріалів для забезпечення підвищення кваліфікації та на підготовку, видання та тиражування, придбання навчальних матеріалів для початкових класів і класів, де навчають мовами національних меншин; не більше 10 % – витрати на відрядження.

Зазначимо, що Міністерство освіти і науки України в рамках реалізації концепції НУШ спрямовує кошти освітньої субвенції за такими трьома головними напрямами:

1. Створення нового освітнього середовища (ремонт приміщень та матеріально-технічне забезпечення кабінетів шкіл);

2. Забезпечення нового змісту освіти (новий Державний стандарт, нові дидактичні матеріали, сучасні підручники, мультимедійний контент тощо);

3. Підвищення кваліфікації та мотивації вчителя (підготовка тренерів-педагогів, супервізорів, проведення супервізії та підвищення кваліфікації педагогічних працівників).

У рамках створення нового освітнього середовища виділено: на закупівлю комп’ютерного обладнання – 199 756,0 тис. грн (20 % загального обсягу; розподіл між регіонами здійснено пропорційно кількості закладів, де є початкова школа); на закупівлю сучасних меблів – 399 512,0 тис. грн (40 %; розподіл між регіонами здійснено пропорційно кількості учнів 1–4-х класів).

Для забезпечення нового змісту освіти виділено: на закупівлю дидактичних матеріалів – 399 512,0 тис. грн (40 %, розподіл між регіонами здійснено пропорційно кількості 1–4-х класів); на забезпечення дітей сучасними підручниками, зокрема у 2018 році – 188 441,7 тис. грн. (146 210,8 тис. грн – видання підручників і посібників для учнів 1 класу закладів загальної середньої освіти; 3 476,2 тис. грн – видання підручників і посібників для учнів 1 класу спеціальних закладів загальної середньої освіти; 6 464,6 тис. грн – доставка літератури; 350,0 тис. грн – проведення конкурсу відбору підручників для здобувачів повної загальної середньої освіти; 31 940,1 тис. грн – розроблення електронних підручників для учнів).

Також на забезпечення учнів початкових класів навчальними засобами та мобільними меблями у 2018 році виділено 998,8 млн грн, у 2019 році – 950,0 млн грн. Алгоритм розподілу коштів між місцевими бюджетами є наступний:

- для дидактичних матеріалів – пропорційно кількості класів у початковій школі;
- для сучасних меблів – пропорційно кількості учнів у початковій школі;
- для музичних інструментів, комп’ютерного обладнання, відповідного мультимедійного контенту – пропорційно кількості початкових шкіл.

Субвенція надається на умовах співфінансування. Зазначені кошти розподіляються за напрямами (рис. 2.3).

З метою підвищення кваліфікації та мотивації вчителя у 2018 році було виділено 370,0 млн грн, зокрема використано 141,8 млн грн на підготовку тренерів-педагогів, підвищення кваліфікації вчителів початкової школи, які навчатимуть учнів перших класів у 2018/2019 і 2019/2020 н. рр., заступників директорів закладів загальної середньої освіти з навчально-виховної (навчальної, виховної) роботи у початкових класах, учителів іноземних мов, які навчатимуть учнів перших класів у 2018/2019 н. р.,

учителів закладів загальної середньої освіти (класів), в яких діти навчаються мовами національних меншин. У 2019 р. на ці витрати заплановано 265 млн грн.

2018 рік 2019 рік

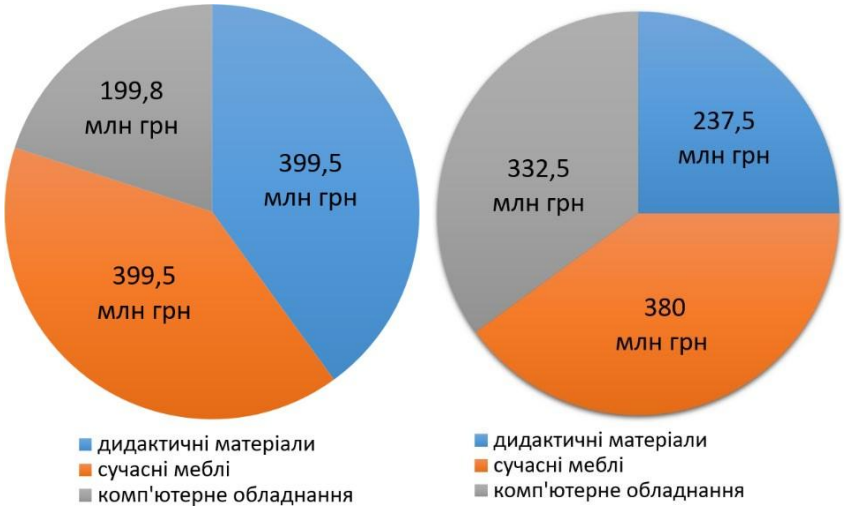

Рис. 2.3 Розподіл обсягу субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа» (на закупівлю дидактичних матеріалів, сучасних меблів, комп’ютерного обладнання за напрямами у 2018 та 2019 роках)

Алгоритм розподілу коштів наступний: розподіл між місцевими бюджетами пропорційний чисельності педагогічних працівників, які підвищують кваліфікацію.

Критерії розподілу за напрямами (обласний бюджет):

- не менше 60 % на оплату праці;
- не більше 30 % – придбання предметів та матеріалів, тиражування матеріалів для забезпечення підвищення кваліфікації та на підготовку, видання та тиражування, придбання навчальних матеріалів для початкових класів і класів, де навчаються мовами національних меншин;
- не більше 10 % – витрати на відрядження.

У 2018 році всі кошти субвенції за цим напрямком спрямовувалися на підготовку тренерів-педагогів, підвищення кваліфікації вчителів початкової школи, асистентів вчителів, заступників директорів ЗЗСО, вчителів іноземних мов, які навчатимуть учнів у початкових класах, вчителів класів з мовами національних меншин.

У 2019 році розподіл коштів на підвищення кваліфікації педагогічних працівників здійснено так:

- 165 млн грн на підготовку тренерів-педагогів, супервізорів, та підвищення кваліфікації директорів, заступників директорів ЗЗСО, вчителів початкової школи, асистентів вчителів, вчителів іноземних мов, які навчатимуть учнів у початкових класах, вчителів класів з мовами національних меншин, фахівців інклюзивно-ресурсних центрів;
- 100 млн грн на підвищення кваліфікації вчителів 5–11(12) класів.

Постановою Кабінету Міністрів України від 27.02.2019 № 130 «Деякі питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа» у 2019 році» було здійснено розподіл коштів вищезазначеної субвенції на 2019 рік. Так, у 2019 році плановий обсяг субвенції становить 1 215 млн грн. Урядовим рішенням удосконалено механізм використання коштів зазначеної субвенції шляхом унесення змін до Порядку та умов надання такої субвенції.

Пропозиціями МОН до Бюджетної декларації на 2020–2022 рр. у сфері загальної середньої освіти задекларовано продовження реформи «Нова українська школа», розбудову нового освітнього простору; забезпечення доступності загальної середньої освіти, зокрема щодо навчання державною мовою поряд із навчанням рідною мовою для національних меншин; забезпечення функціонування національної освітньої електронної платформи та впровадження електронних підручників; забезпечення професійного розвитку педагогічних працівників, зокрема їх сертифікації та підвищення кваліфікації; забезпечення належних умов для здійснення національно-

патріотичного виховання на базі міжшкільних ресурсних центрів; здійснення упорядкування мережі малокомплектних шкіл шляхом поступового підвищення розрахункової наповнюваності класів при розрахунку освітньої субвенції та зміни механізмів фінансування шкіл з малою чисельністю учнів.

У сфері інклюзивної освіти передбачається: розбудова дієвої та територіально-доступної мережі інклюзивно-ресурсних центрів; забезпечення надання освітніх послуг учням з особливими освітніми потребами максимально наблизити до місця проживання та урахування їх індивідуальних потреб і можливостей; створення сприятливих умов для навчання дітей з особливими освітніми потребами, здобування якісної освіти дітьми, що перебувають на довготривалому лікуванні в закладах охорони здоров'я або навчаються в спеціальних школах.

Отже, здійснене Урядом реформування системи фінансування загальної середньої освіти на основі субсидіарності дало змогу місцевим громадам спрямовувати значні фінансові ресурси на розбудову якісної, сучасної та доступної шкільної освіти.

2.3 Аналіз фінансування інклюзивної освіти

Парадигма сучасної освіти передбачає рівний доступ до освітніх послуг та безпечне й комфортне освітнє середовище для всіх здобувачів освіти.

Упровадження в країні безпечного та інклюзивного освітнього середовища, що враховує потреби здобувачів освіти, зокрема осіб з особливими освітніми потребами (ООП), є одним із пріоритетних напрямків діяльності Кабінету Міністрів України і Міністерства освіти і науки України.

У сфері інклюзивної та спеціальної освіти станом на червень 2019 року досягнуто:

- зростання за чотири роки в 4,4 рази (з 2 720 учнів в 2015–2016 н. р. до 11 866 учнів в 2018/2019 н. р.) кількості учнів з особливими освітніми потребами, що здобувають інклюзивну загальну середню освіту;
- зростання за три роки в 2 рази (з 2 715 класів в 2016/2017 н. р. до 8

417 класів в 2018/2019 н. р.) кількості інклюзивних класів та в 2,5 рази (з 1 518 в 2016/2017 н. р. до 3 790 в 2018/2019 н.р.) шкіл, в яких облаштовані такі класи;

- зростання за два роки майже в 2 рази (з 686 станом на 1 січня 2018 р. до 1 318 станом 1 січня 2019 р.) кількості інклюзивних дошкільних груп та дітей з ООП в них (з 1 318 дітей стпаном на 1 січня 2018 р. до 2 190 станом на 1 січня 2019 р.);

- розбудова мережі інклюзивно-ресурсних центрів, що працюють на нових принципах, з 0 (2017 рік) до 561 (01.06.2019) в усіх областях України.

У 2017–2018 рр. затверджено положення про інклюзивно-ресурсний центр (ІРЦ), а також про обласні ресурсні центри підтримки інклюзивної освіти. На червень 2019 року створено та функціонує 561 ІРЦ, які забезпечують проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини, та 25 обласних ресурсних центрів (ОРЦ) підтримки інклюзивної освіти в усіх областях України. До кінця року заплановано створити додатково ще 87 ІРЦ.

З метою забезпечення якості послуг у 2019 році централізовано закуплено та розподілено по областях 500 комплектів сучасних методик для проведення комплексної оцінки розвитку дітей з ООП в ІРЦ. З метою опанування вимог до роботи за цими методиками в березні 2019 р. проведено навчання «тренерів для тренерів» щодо використання комплексів методик. Отримали сертифікати (наказ МОН від 17.05.2019 № 671 «Про деякі питання організації навчання фахівців інклюзивно-ресурсних центрів») 37 (з 80, які пройшли навчання) «тренерів для тренерів» та забезпечено проведення ними навчання по усіх регіонах України.

Уперше в історії української освіти за кошти державного бюджету забезпечено масове (869 фахівців) навчання психологів інклюзивно-ресурсних центрів із використання сучасних методик. У липні 2019 року проведено комп’ютеризований тестовий іспит, за результатами якого право

користування методиками отримала половина фахівців.

Із 2017 року запроваджено субвенцію на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами. Розподіл субвенції здійснюється відповідно до статті 103-3 Бюджетного кодексу України та до Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2017 р. № 88». У таблиці 2.1 подано динаміку субвенції за напрямами видатків за 2017–2018 рр. Так, якщо у 2017 р. обсяг субвенції складав 209, 46 млн грн, то у 2018–2019 рр. вона збільшилась майже у два з половиною рази і склала 504,4 млн грн. Нижче подано дані за напрямами видатків.

Також із метою розбудови інклюзивного освітнього середовища в закладах освіти забезпечено:

- державне фінансування на рівні закладів проведення (надання) додаткових психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять (послуг) та закупівля спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку (постанова КМУ від 27.02.2019 № 129);

- уперше в 2019 році забезпечено фінансування проведення занять та закупку спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти, затверджено Типовий перелік спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних групах закладів дошкільної освіти (наказ МОН від 01.04.2019 № 423, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 17.04.2019 за № 403/33374);

- направлено 124 млн грн на оснащення ресурсних кімнат у закладах загальної середньої освіти за рахунок залишків субвенції на підтримку осіб з особливими освітніми потребами (розпорядження від 12.12.2018 № 964-р «Про перерозподіл деяких видатків державного бюджету, передбачених Міністерству освіти і науки на 2018 рік»);

Таблиця 2.1 Динаміка субвенції на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами

Рік	Сума, млн грн	Напрями видатків
2017	209,46	- проведення (надання) корекційно-розвиткових занять (послуг), що визначені індивідуальною програмою розвитку дитини; -придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку, що дають змогу опанувати навчальну програму;
2018	504,4	- проведення (надання) корекційно-розвиткових занять (послуг) та придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з ООП в закладах загальної середньої освіти; - оснащення кабінетів в інклюзивно-ресурсних центрах; - придбання наборів сучасних методик для проведення комплексної оцінки (діагностики) розвитку дітей з ООП в ІРЦ; - оснащення ресурсних кімнат у закладах загальної середньої освіти, де діють інклюзивні та/або спеціальні класи;
2019	504,4	- проведення корекційно-розвиткових занять і придбання спеціальних засобів корекції для учнів інклюзивних класів шкіл – 302,34 млн грн; - придбання спеціальних засобів корекції для учнів спеціальних класів закладів загальної середньої освіти – 50,99 млн грн; - проведення корекційно-розвиткових занять і придбання спеціальних засобів корекції для вихованців інклюзивних груп закладів дошкільної освіти – 37,2 млн грн; придбання спеціальних засобів корекції для здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти, які навчаються у спеціальних групах – 24,9 млн грн; - оснащення кабінетів ІРЦ які утворені у 2019 році – 39 млн грн; - закупівля 200 наборів сучасних методик для проведення комплексної оцінки (діагностики) розвитку дітей з ООП – 50,05 млн грн; - обслуговування системи автоматизації роботи ІРЦ – 1 млн грн

- направлено 175 млн грн на придбання спеціальних автомобілів для інклюзивно-ресурсних центрів;

- у програму підвищення фахової майстерності вчителів «Нової української школи» та працівників ІРЦ запроваджено обов’язковий курс для всіх педагогічних працівників щодо особливостей роботи з дітьми з ООП в рамках інклюзивного навчання;

- уведено надбавку 20 % для педагогічних працівників за роботу в інклюзивних класах (групах);

уведено одну ставку асистента вчителя на кожен інклюзивний клас (було 0,5 ставки).

Для впровадження єдиних засад щодо організації інклюзивного

навчання на всіх рівнях освіти:

- затверджено Порядок організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти (постанова КМУ від 10.04.2019 № 530); Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти (постанова КМУ від 10.07.2019 № 636); Порядок організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти (постанова КМУ від 10.07.2019 № 635);

- розроблено проєкти постанов КМУ: «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» (пройшов громадське обговорення); «Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах позашкільної освіти»;

- винесено на обговорення проєкт Національної стратегії розвитку інклюзивної освіти до 2030 року;

- урегульовано організацію здобуття загальної середньої освіти в закладах охорони здоров'я, що дало можливість легалізувати створені волонтерськими організаціями школи при лікарнях.

З метою подальшої розробки політики здійснено такі кроки:

- аналіз діяльності логопедичних пунктів на місцях із визначенням альтернатив політики;

- розпочато роботу над концепцією оновлення психологічної служби;

- розпочато роботу над протоколами реагування на кризові ситуації в закладах освіти;

- розпочато роботу над розробкою політики впровадження волонтерської служби.

Ключовими завданнями розвитку інклюзивної освіти є:

- розбудова територіально доступної мережі інклюзивно-ресурсних центрів, оснащеної сучасним обладнанням та забезпеченої кваліфікованими фахівцями;

- перехід до формування адресного підходу в наданні додаткової підтримки в освітньому процесі та визначенні особливих освітніх потреб

особи на основі Міжнародної класифікації функціонування та обмеження життєдіяльності для дітей та підлітків;

- підвищення рівня компетентності педагогічних працівників та управлінців закладів освіти з питань інклюзивного навчання;

- запровадження сучасних підходів організації навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладі освіти;

- формування безпечного інклюзивного освітнього середовища в закладах освіти (забезпечення доступності закладів; посилення заходів з протидії булінгу (цькуванню), оновлення роботи психологічної служби, упровадження в закладах освіти протоколів швидкого реагування на кризові ситуації.

2.4 Аналіз стану фінансування позашкілької освіти

В Україні станом на 01.01.2019 року мережа закладів позашкільної освіти (далі ЗПО) становила 1 382 заклади. У 2016 році спостерігалося деяке зниження кількості закладів позашкільної освіти порівняно з 2015 роком (на 21 заклад, 1,2 %), в 2017 - 2018 роках відбувалося поступове щорічне збільшення кількості ЗПО на 0,4 % і 0,2 % відповідно.

Розподіл кількості ЗПО по областях характеризується деякими особливостями. У Дніпропетровській області функціонує найбільше закладів позашкільної освіти (117) порівняно з іншими областями. Найменша кількість закладів позашкільної освіти у Чернівецькій, Закарпатській та Луганській областях (по 30, 29 та 23 заклади відповідно). Ситуація пов’язана з кількістю дитячого населення і реалізацією державної політики у сфері позашкільної освіти на місцевому рівні.

Фінансування ЗПО державної та комунальної форм власності здійснюється за рахунок коштів місцевих і державного бюджетів, приватних закладів позашкільної освіти – за рахунок коштів засновників (власників).

Фінансування державних, комунальних і приватних закладів

позашкільної освіти може здійснюватися також за рахунок додаткових джерел, не заборонених законодавством України.

Діти з багатодітних сімей, діти з малозабезпечених сімей, діти з інвалідністю, діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, здобувають позашкільну освіту безоплатно.

З державного бюджету фінансуються 17 закладів, з обласних бюджетів – 94, з районних – 728, з міських – 526. 73 заклади позашкільної освіти утримуються ОТГ.

Крім того, 14 закладів фінансуються приватними особами (організаціями) (рис. 2.4).

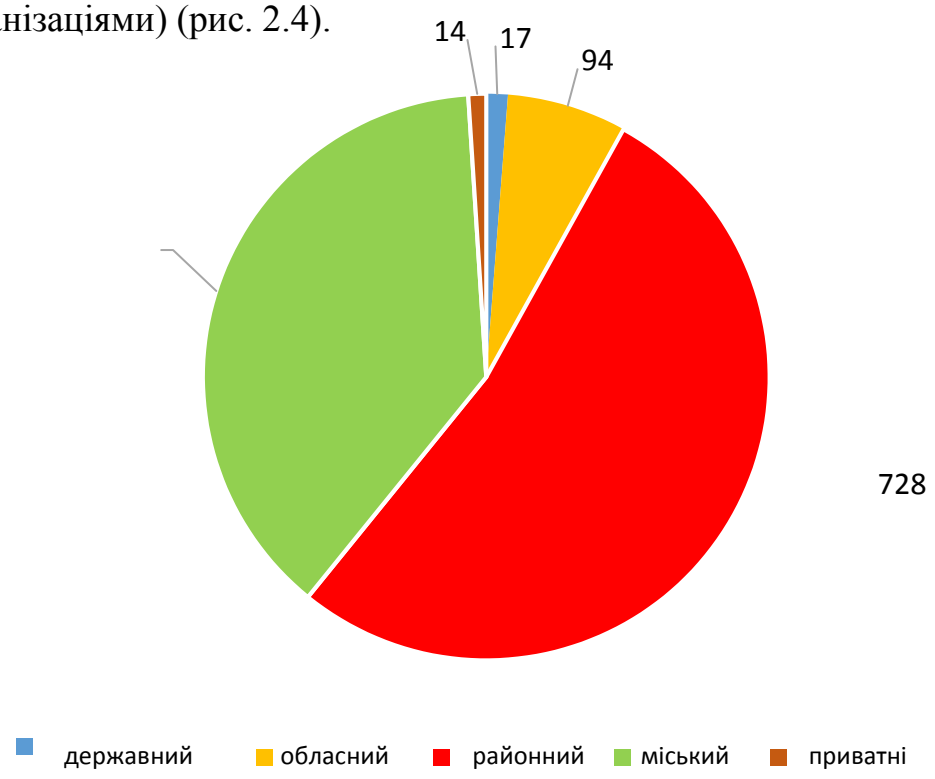

Рис. 2.4 Джерела фінансування позашкільних закладів системи освіти у 2018 році, одиниць

Що стосується коштів, які виділяються на позашкільну освіту в Зведеному бюджеті України, то у 2014–2018 рр. вони складали 4,2–4,4 % загальних видатків цього бюджету на освіту.

Таким чином, державні видатки Зведеного бюджету залишаються майже на стабільному рівні. Що стосується розподілу коштів за джерелами,

то левова частка фінансування здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів.

Переважна частина коштів на фінансування позашкільної освіти виділяється з місцевих бюджетів. Так, у 2019 р. ця частка становила 94,51 %, у 2017 р. – 91,24 %, а у 2018 р. – 84,91 %. Найменшу питому вагу у фінансуванні ЗПО має надання платних послуг: у 2017 р. – 2,49 %, у 2018 р. – 1,70 %, у 2019 р. – 1,49 %. За винятком 2018 р., коли частка інших джерел фінансування склала 10,96 %, зазначене джерело коштів також займає незначну питому вагу у загальному фінансуванні: 3,47 % у 2017 р. та 2,13 % у 2019 р.

Розподіл витрат на позашкільну освіту між областями є вкрай нерівномірним. Зокрема, найбільшу частку коштів у 2018 році отримували м. Київ (17 %), Харківська (8 %), Дніпропетровська (7 %), Одеська (7 %), Львівська (5 %) та Сумська (5 %) області. Загалом на ці області припадала приблизно половина усього фінансування. Решта областей отримували доволі обмежене фінансування.

Висновки до розділу 2

Фінансове забезпечення є одним із головних чинників, що зумовлює успішність освітнього реформування. Статтею 78 Закону України «Про освіту» задекларовано, що держава забезпечує асигнування на освіту в розмірі не менше семи відсотків валового внутрішнього продукту за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел фінансування, не заборонених законодавством. Проте, досягнення цього показника залежить від розвитку національної економіки, наявності фінансових ресурсів, ефективності і віддачі бюджетних коштів, інвестованих в галузь освіти.

Упродовж 2014–2016 рр. спостерігалася тенденція до скорочення частки видатків Зведеного бюджету України на освіту як відносно обсягу ВВП (з 6,3 % у 2014 р. до 5,4 % у 2016 р.), так і обсягу видатків Зведеного бюджету України (з 19,1 % у 2014 р. до 15,5 % у 2016 р.). Таке падіння було

зумовлене військовою агресією Росії, протистояння якій вимагало додаткових ресурсів, у тому числі фінансових. Незважаючи на це, Уряд відшукав кошти для суттєвого покращення фінансування освіти. Починаючи з 2016 р., відбулась кардинальна зміна зазначеної тенденції. У 2016 р. загальні видатки зросли на 13,3 % порівняно з 2015 р., у 2017 р. зростання склало 37,3 %, у 2018 р. номінальні видатки зросли на 18,1 % порівняно із попереднім роком. На 2019 р. заплановано обсяг бюджетних видатків у 6,6 % від ВВП та 17,2 % від загального обсягу Зведеного бюджету України. Найбільша частка видатків Зведеного бюджету на освіту у 2014– 2018 рр. припадала на повну загальну середню освіту (42,4–48,4 %). Суттєві частки займають видатки на вищу (21,1–28,3 %) та дошкільну освіту (15,1–15,9 %).

Із 2015 року для підвищення ефективності фінансування загальної середньої освіти з урахуванням процесів децентралізації, які набирали силу, був започаткований новий бюджетний інструмент – освітня субвенція як міжбюджетний трансферт з державного бюджету місцевим бюджетам. Цей інструмент дає змогу реалізувати один з важливих принципів функціонування бюджетної системи України – принцип субсидіарності, що покликаний забезпечити максимально можливе наближення надання публічних послуг до їх безпосереднього споживача. У рамках використання зазначеного бюджетного інструменту було сформовано декілька потоків бюджетних коштів для підтримки повної загальної середньої та частково професійної (професійно- технічної) освіти – освітня субвенція (на зарплату педагогічного персоналу закладів загальної середньої освіти, 2015 р.); субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на модернізацію та оновлення матеріально-технічної бази закладів професійної (професійно-технічної) освіти (2017 р.); субвенція на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами (2017 р.); субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної повної загальної середньої освіти «Нова українська школа» (2018 р.); субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на створення

та ремонт існуючих спортивних комплексів при закладах повної загальної середньої освіти усіх ступенів (2019 р.).

Обсяг коштів зарплатної освітньої субвенції постійно зростав. Так, якщо у 2016 р. її обсяг склав 44,8 млрд грн, то вже в 2019 р. він зріс до 69,6 млрд грн. Загальний сумарний обсяг коштів інших видів субвенцій зріс з 0,2 млрд грн у 2017 р. до 3,4 млрд грн у 2019 р.

Ці кошти переважно спрямовувались на трансформацію сфери повної загальної середньої освіти, на збільшення заробітної плати вчителів, на проведення заходів НУШ, які були заплановані в рамках трьох таких загальних напрямів як створення нового навчально-методичного забезпечення НУШ, підготовки вчителів для НУШ (зокрема через підвищення кваліфікації і інші заходи), створення нового освітнього середовища (капітальні ремонти, закупівля навчального обладнання, будівництво шкільних туалетів тощо). Уряд здійснює суттєву підтримку реформаторських дій Міністерства освіти і науки України в умовах воєнних дій. Уперше з’явились капітальні видатки на потреби освіти. Упродовж 2016–2019 рр. на капітальні видатки було спрямовано понад 3 млрд грн.

Механізм субвенціального фінансування потребує, як показує практика, подальшого вдосконалення. Це стосується проблеми використання залишків коштів за освітньою субвенцією, вдосконалення формули розподілу освітньої субвенції, питання отримання і використання статистичних даних поточного до формування бюджету року, що дозволить здійснювати більш точні і більш відповідні фактичному стану в школах фінансові розрахунки. Додаткові ризики для освітньої реформи спричиняє процес утворення об’єднаних територіальних громад, оскільки він може ускладнювати розподіл освітніх субвенцій, впливати на планування та прогнозування місцевих бюджетів. Для зниження цих впливів Міністерством освіти і науки вже зроблено і планується здійснити ряд кроків. Зокрема, робочою групою з удосконалення формули розподілу освітньої субвенції разом з Міністерством фінансів України опрацьовано пропозиції до Бюджетного кодексу України та

нормативних документів, які за їх реалізації дозволять пом’якшити зазначені ризики. Важливим є також посилення поточної взаємодії Міністерства освіти і науки України з Міністерством фінансів України для вчасного вирішення проблем, пов’язаних з утворенням об’єднаних територіальних громад (ОТГ).

3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

3.1 Концептуальні засади фінансування НУШ до 2030 року

За останні 10 років світ суттєво змінився, змінилися необхідні навички, доступ до знань. Це вплинуло і на зміну моделей підготовки дітей до дорослого життя.

2030 року випускник школи розуміє себе та власні цілі, вміє вчитися та здатен виконувати складні завдання, будувати стійкі соціальні зв'язки і партнерства, брати на себе відповідальність.

Освіта орієнтована на психологічну та професійну підготовку молодого покоління до технологічних, соціальних, економічних та інших викликів сучасного світу.

2030 року повна загальна середня освіта в Україні є безкоштовною (крім приватної) та персоналізованою. Отримати її можна шляхом стаціонарного, дистанційного, сімейного, спеціалізованого клубного та комбінованого навчання.

Державні та приватні інституції освіти мають однакові права та обов'язки. Приватна освіта допомагає формувати потужний ринок освітніх послуг, що відповідає запитам учнів.

Школа 2030 має на меті досягнення п'яти основних освітніх цілей:

Економічна. Дати учням змогу стати економічно незалежними та відповідальними, а отже збалансовувати програми академічної та професійно-технічної підготовки, налагоджувати партнерство з місцевими компаніями та громадою для того, щоб учні могли під час навчання спробувати себе в різних робочих середовищах.

Культурна. Дати учням змогу зрозуміти і скласти свою думку про себе і про власну культуру, її місце серед інших культур і поважати та толерувати розмаїття.

Соціальна. Дати учням змогу стати активними й гуманними громадянами, розуміти свою спільноту, своє місце в ній і глобальному світі; ефективно взаємодіяти з оточенням і брати на себе відповідальність.

Особистісна. Дати учням змогу взаємодіяти не тільки з навколишнім, а й зі своїм внутрішнім світом, розвивати творчість і власні таланти.

Технологічна. Дати учням змогу розуміти й використовувати сучасні технології, що постійно розвиваються й удосконалюються.

Школа нового покоління - відкрита самоорганізована система, що виконує роль каталізатора творчого потенціалу людини.

Учителювання 2021 року визнається як творча діяльність. Учителі вільні у виборі методів навчання, притому поєднують теорію та практику, пропозиційні (Що) та процедурні (Як) знання, допомагають учням опанувати якомога ширше коло практичних навичок та умінь.

Учителі - передусім фахівці з людського розвитку, які володіють техніками навчання та організації навчального процесу. Вони виконують чотири головні ролі: зацікавлюють, заохочують, сподіваються і мотивують, завдяки цим ролям вони розвивають в учнях натхнення, упевненість та творчість.

Структура шкільної освіти, як закладено в концепції нової української школи, складається з трьох послідовних рівнів:

Молодша школа – фокус на підтримці природної допитливості і перетворення її на стійкий інтерес до пізнання світу. Учні оволодівають базовими інструментами пізнання - математикою, читанням і письмом, основами програмування і роботою з інформацією; опановують власне тіло через спортивні і пластично-мистецькі практики.

Як наслідок учні вміють берегти своє життя, підтримувати здоров’я, розуміти й артикулювати власні потреби, формулювати та висловлювати

оригінальні думки, обстоювати погляди, домовлятися й ефективно взаємодіяти з іншими.

Базова школа – фокус на цінностях, цілепокладанні, умінні розуміти суть того, що відбувається, і розв'язувати проблеми, на базовій економічній, юридичній і психологічній підготовці до самостійного життя.

Учні опановують спеціалізовані методики та інструменти досліджень з арсеналу природничих, математичних, соціальних і гуманітарних наук, навчаються відстежувати й аналізувати процеси, що відбуваються на локальному та глобальному рівнях, формулювати гіпотези, проводити експерименти, використовувати сучасні технології, опрацьовувати дані, робити складні розрахунки, моделювати, тестувати, презентувати результати.

У груповій дослідницькій і проектній роботі робиться наголос на міждисциплінарності та практичному спрямуванні. Усі активності мають вести до розвитку критичного та креативного мислення, вміння комунікувати, співпрацювати, брати на себе відповідальність.

Старша школа – фокус на осмисленості, самовизначенні, підготовці до самостійного життя та виходу на ринок праці (профорієнтація), формулюванні персонального бренду, взаємодії зі спільнотами й екосистемами, розвитку практичних навичок і умінь, формуванні персоналізованих дослідницьких стратегій. Учні залучаються до проектів та ініціатив, що розв'язують реальні проблеми громади, міста, індустрії.

Частину навчального процесу складає стажування у місцевих компаніях, на виробництвах, волонтерство у громадських ініціативах, практика підприємництва.

Учні, орієнтовані на науково-дослідницьку роботу, отримують змогу відвідувати університетські лабораторії, знайомитися з організацією та проведенням досліджень. Кожен учень має дослідницький проект. Школярі виконують практичні завдання дослідницьких груп, асистують науковцям та отримують менторів із їх середовища для власних досліджень.

Окрім стажування на виробництвах та дослідницьких проектів, учні мають власні соціальні ініціативи (проекти).

Так відбуваються практична профорієнтація, соціалізація. Це дає молодим людям змогу вибрати майбутній фах відповідно до власного потенціалу й життєвих цілей, а також бути соціально активними.

Простір і всі процеси у школі мотивують до пізнання та формують в учнів стійку дослідницьку, творчу й винахідницьку поведінку.

Інфраструктура сучасної школи - мультимедійні класи (трансформуються в навчальні простори), лабораторії, студії, майстерні для моделювання та прототипування, танцювальні, музичні та спортивні зали, кімнати відновлення сил.

Фізичний простір школи доповнений цифровим. Навчання має випереджальний характер і ставить за мету підготувати молоду людину до життя в умовах динамічного, непередбачуваного, турбулентного світу та розвинути спроможність вигравати у глобальній конкурентній боротьбі за увагу, ресурси, ринки.

Оцінювання. Підсумкове оцінювання здійснюється на основі індивідуальних освітніх профайлів (Educational ID), що є складовою особистісного профайлу з індикаторами рівня людського капіталу.

Проникнення цифрових технологій дає змогу зробити процес навчання цікавим, мобільним та індивідуальним. Притому технології не замінюють учителя, а доповнюють його. Таким урокам властиві адаптивність, керованість, інтерактивність, поєднання індивідуальної та групової роботи, часова необмеженість навчання. Це зумовило формування цифрової культури учасників освітнього процесу.

Випускник школи - це самостійна особа, яка володіє базовими знаннями, навичками, здатна самостійно обрати для себе майбутній шлях (університет, коледж), розпочати трудову діяльність, бізнес (стартап). Школа випускає зрілих та вмотивованих людей.

П’ять кроків до нової української школи, яка готує учнів до дорослого та самостійного життя, випускає зрілих та вмотивованих людей:

1. Удосконалення моделі управління у школах: менеджмент школи повинен мати насамперед навички управління, він забезпечує інноваційний розвиток та ефективне управління закладом освіти. Школи створюють наглядові ради з числа головних бенефіціарів - учнів старших класів, батьків, інвесторів, засновників, місцевих громад, університетів та коледжів.

2. Перехід від школи знань до школи компетентностей: школа - це інституція, яка готує дитину до самостійного дорослого майбутнього. Поєднання фундаментальних знань та практики формують компетентності для успішної реалізації випускника школи в майбутньому (див. Матриця компетентностей людини на старті кар’єри).

3. Впровадження Educational ID: система профайлів школярів, в яких оцінюється й відображається рівень набутих під час шкільного та позашкільного навчання знань, умінь та навичок, досягнення в усеукраїнських та міжнародних конкурсах, олімпіадах, змаганнях. На основі Educational ID визначаються претенденти на державне цільове замовлення та державні гранти для отримання вищої або професійної освіти.

4. Персоналізація шкільної освіти: освітні послуги надаються на замовлення споживачів (учень, батьки). Персоналізація будується на комплексній основі з урахуванням світових трендів, здатності учня, його інтересів та запитів на навчання.

5. Цифровізація шкіл: Цифрові технології дають змогу зробити процес навчання мобільним, диференційованим та індивідуальним. Притому технології не замінюють учителя, а доповнюють його. Таким урокам властиві адаптивність, керованість, інтерактивність, поєднання індивідуальної та групової роботи, часова необмеженість навчання.

3.2 Оптитмізаційні важелі фінансування освіти до 2030 року

Світова практика свідчить, що система освіти може успішно функціонувати і розвиватись, забезпечуючи можливість здобуття загальної середньої освіти усім громадянам, якщо рівень витрат складає 5-7% ВВП. Існуючий упродовж останнього десятиліття обсяг державних витрат на освіту в Україні знаходиться на досить високому рівні (6-7% ВВП), який є значно вищим за середній світовий показник у цей період (4,9 % ВВП). За цим показником Україна є лідером у Східній Європі.

Тож є підстави констатувати, що упродовж останніх десяти років Україна має більш, ніж достатній рівень фінансування освіти в абсолютних показниках.

Як свідчить порівняльний аналіз фінансування освіти у різних країнах світу, існуюча норма законодавства щодо фінансування освіти у розмірі не меншому, ніж 10% національного доходу, для стороннього спостерігача видається дещо завищеною. У світі є лише декілька країн, які витрачають на освіту більше цього показника (невеликі острівні держави, розташовані в Тихому океані або Карибському басейні). Тож, на перший погляд, у нас є всі підстави для розвіювання міфу про недостатнє фінансування освіти в Україні. Але є кілька «але».

По-перше, розмір ВВП в Україні разюче відрізняється від ВВП розвинутих і не дуже розвинутих країн.

Міжнародний валютний фонд (вересень 2011 р.) розмістив Україну на 106-му місці у списку країн за номінальним ВВП на душу населення. Наша країна за розміром ВВП на душу населення (3,575 доларів США) майже втричі відстає від середньосвітового показника (9,998 доларів США). Звісно, ця статистика не враховує рівень «тіньової економіки» в Україні, який складає 45% ВВП (підрахунок за методом «витрати населення - роздрібний товарообіг»).

Тому з огляду на катастрофічне відставання ВВП України від розвинутих країн світу, доцільно порівнювати не тільки відсоток витрат від розміру офіційного і «тіньового» ВВП, а і передусім розмір витрат на одного учня.

У Західній Європі та США поширеним є таке порівняння обсягу витрат на одного учня за 12 років навчання: «шкільна освіта одного учня коштує стільки, скільки хороший спортивний автомобіль».

Справді, у Західній Європі шкільна освіта коштує платникам податків в середньому 80 - 85 тис. євро (у США – 104,5 тис. євро) на одну дитину, а оновлений спорткар Aston Martin (модель Vantage з мотором V8, потужністю у 430 к.с.) зараз продається за ціною від 84 тис. 99,5 тис. євро, яка відповідає середній вартості шкільного навчання у цих країнах.

В Україні, де річна вартість навчання одного учня складає близько 7 тисяч гривень, за 11 років навчання виходить сума - 77 тисяч гривень (це вартість розпродажу ЗАЗ Lanos Sedan 2011 року випуску).

По-друге, в Україні існують дисбаланси у фінансуванні різних ланок освіти, які історично склались ще в радянські часи. Зокрема, мова йде про відносно низьку питому вагу витрат на загальну середню освіту.

Частка бюджетних коштів, яка спрямовується на фінансування загальної середньої освіти в Україні, складає 41,5% бюджетних асигнувань на освіту, вищої освіти – 30,9 %, дошкільної освіти - 11,7% і професійної технічної освіти – 6,2 %. Решта коштів (9,7%) витрачається на фінансування післядипломної освіти, позашкільної освіти та інші заходи у сфері освіти.

Якщо ж проаналізувати зарубіжний досвід, доведеться констатувати, що у всіх провідних країнах світу саме школа - пріоритетний об'єкт фінансування. Там частка витрат на шкільну освіту вдвічі більша, аніж в Україні (70-80% від загальних витрат на освіту!).

По-третє, в Україні існують дисбаланси у фінансуванні і всередині системи середньої освіти, які призводять до неефективного використання відносно невеликих коштів, які сюди спрямовуються. Зокрема, мова йде

хронічне недофінансування великих міських шкіл у ситуації, коли «левову долю» коштів «з'їдають» малокомплектні сільські школи.

З точки зору економіки освіти абсурдною виглядає ситуація, коли, наприклад, витрати на учня Харківецької школи Лохвицького району Полтавщини, у якій навчались 23 школяра, становили 18,7 тис. грн., а у Гадяцькій гімназії – 4,7 тисячі на одного учня. Чи, наприклад, на Львівщині (станом на 2010 рік) діапазон витрат на одного учня від 4,1 тис. грн. до 8,3 тис. грн.: Турківський район - 8289 грн., Старосамбірський район - 8158 грн., м. Новий Розділ - 4138 грн., м. Самбір - 4100 грн.

Головним фактором, який призводить до такої розбіжності є низька наповнюваність класів у сільській місцевості.

Зберігати ж украй неефективну мережу сільських шкіл змушують як існуючі стереотипи (на кшталт «немає школи – немає села»), так і бажання політиків не втратити підтримку сільського електорату. Щойно, прийшло повідомлення, що Верховна Рада України знову встановила мораторій на закриття шкіл.

Тож, знову відкладається на не визначений час завдання здійснити перехід від утримання закладів освіти до інвестування у розвиток освіти.

Як бачимо, немає однозначної відповіді не питання «Чи справді у нас недостатнє фінансування шкільної освіти?». Адже, попри те, що рівень витрат на освіту складає 5-7% ВВП, ми виділяємо саме на шкільну освіту непропорційно мало коштів і ці кошти всередині системи шкільної освіти використовуються вкрай нераціонально.

Згідно з оцінками американської дослідницької компанії HolonIQ, 2030Е 55% глобальних освітніх витрат припадатимуть саме на середню шкільну освіту, 25% - на вищу освіту.

Експерти The Economist Intelligence Unit спрогнозували зниження державних витрат на освіту на 0,5% від світового ВВП до 2030 р.. Скорочення державних витрат на освіту відбуватиметься переважно в:

Норвегії (з 7,55% ВВП до 5% ВВП);

Франції (з 5,46%ВВП до 4,3%ВВП);

Німеччині (з 4,81%ВВП до 3,6% ВВП);

США (з 5%ВВП до 4%ВВП);

Сінгапурі (з 3%ВВП до 2,2%ВВП);

Ізраїлі (з 5,88%ВВП до 5%ВВП);

Росії (з 3,82% ВВП до 2,3%ВВП).

Водночас державні витрати на освіту зростуть у таких країнах, як: Фінляндія, Південна Корея, Нігерія, ПАР, КНР, Індія, Туреччина.

За трендовим сценарієм, який передбачає інерційне зростання української економіки і підвищення ВВП України 2030 р. до 290 млрд дол, видатки зведеного бюджету на освіту у перспективі 10-12 років залишаться на рівні 5,8% ВВП до 2030 р. (1 014 млрд. грн.). Структура видатків також буде незмінною (рис. 3.1).

У цільовому сценарії, у якому ВВП України у 2030 р. досягне 1 трлн дол, витрати на освіту з 2023 р. по 2030 р. становитимуть 5% ВВП (2 128 млрд. грн.) (рис. 3.1).

Також у цільовому прогнозі змінюється структура витрат з 2023 р. Зростуть витрати на дошкільну, шкільну та професійно-технічну освіту, а зменшяться - на вищу (табл. 3.1).

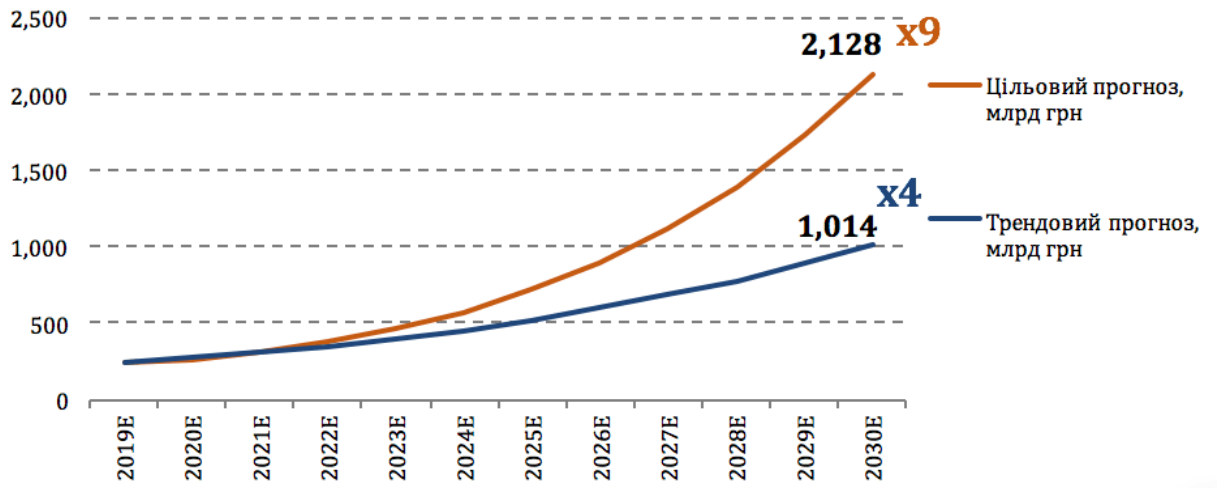

Рис. 3.1 Трендовий та цільовий прогноз державних витрат на освіту, млрд грн

Таблиця 3.1 Структура державних витрат на освіту (цільовий сценарій)

Рівень освіти	2018	2030
Дошкільна	15%	20%
Шкільна	48%	60%
Професійно-технічна	5%	10%
Вища	21%	10%
Інше	11%	-
Загалом	100%	100%

Такий розподіл державних витрат обумовлений, по-перше, гарантованою, згідно з Конституцією, безкоштовною дошкільною та базовою шкільною освітою.

Хоча дошкільна освіта є необов'язковою, однак із залученням дітей дошкільного віку в дитсадки зростає економічна активність батьків шляхом вивільнення часу.

По-друге, професійно-технічна та вища освіта фінансуватимуться переважно за рахунок приватних джерел. Держава фінансує лише замовлення державних установ та надає гранти 10% талановитим випускникам.

Державне та приватне фінансування випускників шкіл

	Державне грантове фінансування	Замовлення державних установ(для потреб держави)	Кошти фізичних та юридичних осіб
Відсоток від випускників шкіл, %	10%	20%	70%

По-третє, у зв'язку з демографічною ситуацією в Україні після 2030 р. скорочуватиметься чисельність випускників. 2028/29р. навчального року не буде випускників через перехід 2018 року на дванадцятирічне навчання. А 2032Е кількість випускників шкіл буде нижчою за позначки 1991 року. Тому попит на вищу освіту зменшуватиметься з боку громадян України. Але українська освіта може стати привабливою для іноземців за умови

міжнародного визнання дипломів. Потенційно чисельність іноземних студентів може зрости вшестеро (з 5% загальної кількості 2018 року до 30% - у 2030р.).

У 2030 р. 60% державних витрат на освіту буде сконцентровано у шкільній освіті, 20% - у дошкільній та по 10% - у професійно-технічній та вищій.

Першочергові ж дії у сфері фінансування шкільної освіти мають бути скеровані не тільки на забезпечення зростання видатків на освіту, а і на суттєве підвищення їхньої ефективності. Передусім, давайте розпочнемо рахувати окупність (прибутковість) витрат на освіту, адже без таких розрахунків ми навряд чи зможемо досягнути внутрішньої економічної ефективності шкільної освіти.

Спроби вимірювання прибутковості освіти здійснювались і в Радянському Союзі. Так, ще у 20-тих роках минулого століття академік С.Г. Струмілін встановив, що економічний ефект від запровадження в країні загальної початкової освіти у 43 рази перевищив витрати на його організацію.

У сучасній економічній літературі поширена думка, що найвища віддача відбувається при вкладенні коштів на трьох перших стадіях навчання: дошкільній, початковій, середній освіті. За оцінками різних авторів, до 30% приросту національного доходу країни отримують за рахунок інвестицій у початкову і середню освіту.

Показники окупності витрат на освіту вираховуються і щодо тієї чи іншої стадії освіти (як правило, щодо окупності вищої освіти чи корпоративного навчання), і щодо окупності навчання у тому чи іншому навчальному закладі (складаються рейтинги університетів і коледжів за окупністю навчання), і щодо додаткового року навчання.

Наприклад, журнал SmartMoney щороку оприлюднює рейтинги університетів США за окупністю освіти.

Найбільш поширеними показниками внутрішньої економічної ефективності шкільної освіти на макрорівні, що характеризують стан системи освіти в тій чи іншій країні є:

- Сукупні витрати та питома вага витрат на ту чи іншу ланки освіти
- Витрати на одного учня.
- Середні витрати на клас та середня наповнюваність класів.
- Співвідношення кількості учнів і вчителів.

Саме ці аспекти підвищення ефективності освітньої системи привертають останнім часом все більшу увагу в різних країнах.

Про два перших показника (сукупні витрати та питома вага витрат на ту чи іншу ланки освіти та витрати на одного учня) вже йшла мова вище, тож зупинимось на двох останніх взаємопов'язаних показниках (середня наповнюваність класів та співвідношення кількості учнів і вчителів).

Середня кількість учнів у класах початкової школи у різних країнах коливається в діапазоні від 16,6 у Люксембурзі до 37,1 в Китаї. У країнах Євросоюзу середня кількість учнів у початковій школі – 19, 8.

У середній школі в країнах Євросоюзу кількість учнів у класах – 21, 9, в країнах великої двадцятки (G-20) – 26,6.

Середня кількість учнів у класах середньої школи у різних країнах коливається в діапазоні від 17,9 у Росії до 54,6 в Китаї. У сусідніх з Україною державах середня кількість учнів у класах така: Польща – 23,3; Угорщина – 21,7; Словаччина -21,1.

В Україні середній розмір класів зменшився з 22,2 учня у 2001 році до 18,5 у 2008 році (у містах – з 26,8 до 23,6, а в сільській місцевості – з 16,6 до 13,2).

На 2011 рік середня наповнюваність класів складала по Україні – 18,2 учня. Тож ми від середньоєвропейського показника кількості учнів у класі, за 10 років опустились до рівня Росії (лише ця країна має нижчий показник – 17,9).

Та і цей показник (18,2 учня на клас) є «середньої температурою по шпиталю», адже в одному і тому ж регіоні є школи з надмірною наповненістю класів (як правило, у великих містах) у яких навчаються 30-35 учнів, і сільські школи з класами в 3-5 учнів.

Такі показники наповнюваності класів призводять до унікального співвідношення кількості учнів і вчителів в Україні: трохи більше 8 учнів на одного вчителя.

У Франції та США один вчитель навчає близько 15 учнів, в Німеччині 17-ть, у Великобританії – 17-18 учнів.

Здійсними прогнозування наповнюваності перших класів у школах України.

Вихідними даними, використаними для прогнозу, слугувала статистична інформація Державної служби статистики України (ДССУ) про народжуваність дітей в Україні за 2008–2017 рр. та інформація із статистичної форми звітності 76-РВК «Зведений звіт денних загальноосвітніх навчальних закладів» за 2014/2015–2018/2019 н. рр. у розрізі областей.

Дані про народжуваність дітей для періоду, починаючи з 2008 року, не враховують кількість народжених дітей на тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим та м. Севастополі, а також Донецької та Луганської областей.

Для визначення прогнозованої кількості учнів першого класу в денних закладах загальної середньої освіти для періоду 2019/2020–2022/2023 н. рр. використано усереднене співвідношення кількості учнів першого класу в 2014/2015–2018/2019 н. рр. до відповідної кількості народжених дітей у 2008– 2012 рр. у цілому по Україні та в розрізі областей.

Найбільша прогнозована кількість учнів у міській місцевості спостерігається у Дніпропетровській та Харківській областях, а також у місті Києві.

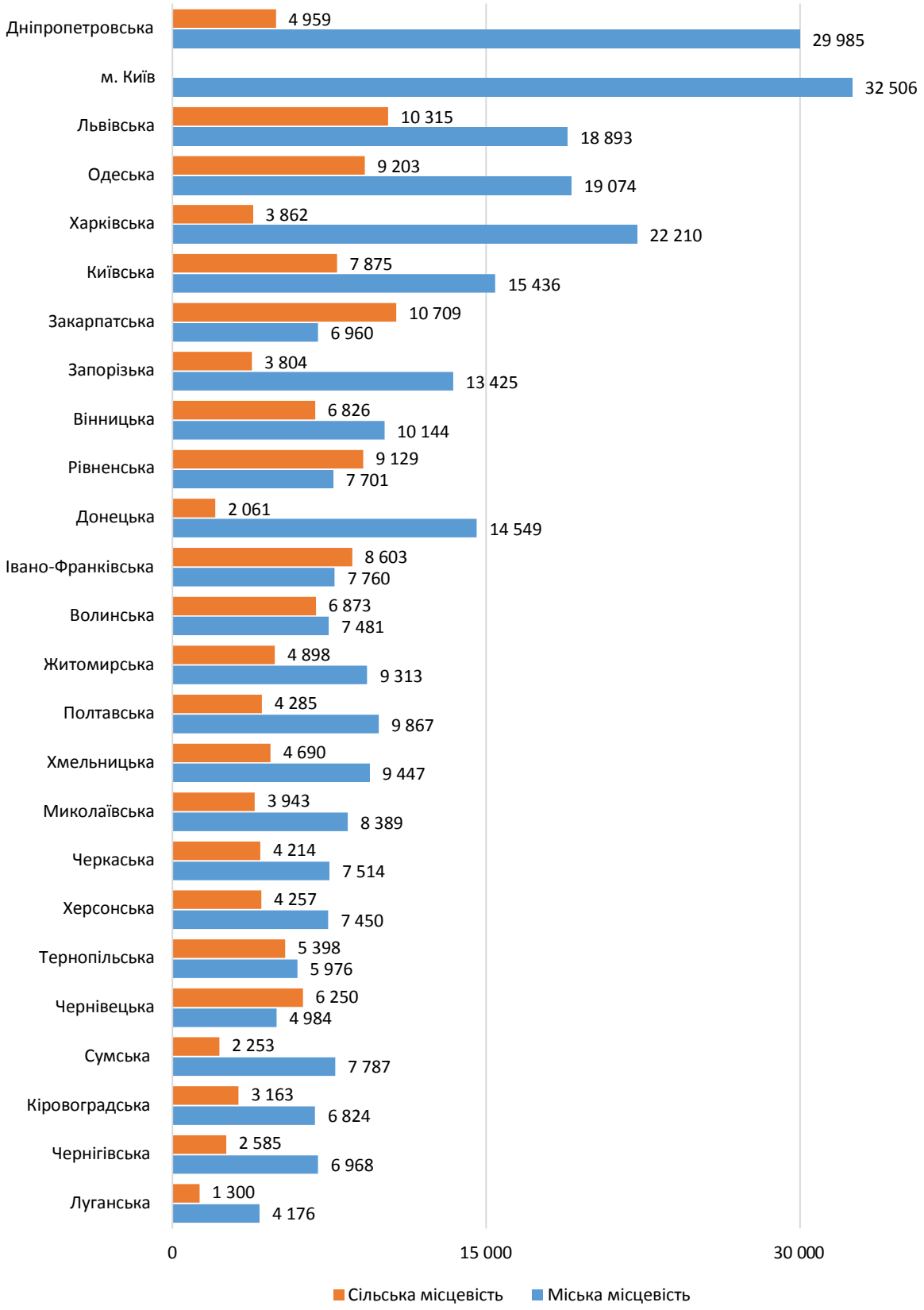

Рис. 3.2 Прогнозований прийом учнів до перших класів ЗЗСО за типом місцевості у розрізі регіонів у 2021/2022 н. р., осіб

У сільській місцевості найбільша прогнозована кількість учнів спостерігається у Львівській, Закарпатській та Рівненській областях. У Донецькій та Харківській областях найменша прогнозована кількість учнів – у сільській місцевості (рис. 3.2). У 2018/2019 н. р. за статистичними даними станом на 5 вересня 2018 року в Україні за парти сіли 461 308 першокласників (загалом), зокрема 454 929 учнів 1 класу (98,6 %) – у загальноосвітніх школах (без урахування спеціальних шкіл (шкіл-інтернатів) і спеціальних класів), а також 5 161 першокласник (1,1 %) – у спеціальних школах (школах-інтернатах) і 1 218 учнів (0,3 %) – у спеціальних класах при закладах загальної середньої освіти.

У сільській місцевості розпочали навчання 29,4 % першокласників, у міських школах – 70,6 % першокласників (без урахування спеціальних шкіл (шкіл-інтернатів) і спеціальних класів).

У розрізі областей найбільшу кількість першокласників зафіксовано в Дніпропетровській області (36 911 учнів; від 8,1 % загальної кількості першокласників по Україні), у місті Києві (34 396 учнів; 7,6 %), в Одеській (30 918 учнів; 6,8 %) і Львівській (30 572 учні; 6,7 %) областях; найменше – у Луганській (5 888 учнів; 1,3 %), Чернігівській (10 221 учень; 2,2 %) Сумській (10 881 учень; 2,39 %) і Кіровоградській (10 955 учнів; 2,41 %).

Аналізуючи динаміку кількості учнів 1 класу впродовж 2014/2015– 2022/2023 н. рр. (період 2019/2020 – 2022/2023 – прогноз), можна прослідкувати поступове збільшення кількості учнів упродовж періоду з 2014/2015 н. р. до 2018/2019 н. р. Починаючи з 2019/2020 н. р., прослідковується тенденція щодо зменшення кількості першокласників (в 2022/2023 н. р. на 15,3 % порівняно з 2018/2019 н. р.) (рис. 3.3). Відповідно до даних щодо кількості учнів 1–4 класів у 2018/2019 н. р. і прогнозованих аналогічних показників щодо такої кількості в 2019/2020– 2022/2023 н. р., можна оцінити кількість учнів цього рівня освіти, які навчатимуться в Новій українській школі та в 2022/2023 н. р. перейдуть до 5 класу. Для розрахунку прогнозованої

кількості учнів використано величину усередненого відсотка кількості учнів 1–5 класу для динаміки впродовж 2010/2011 н. р. – 2017/2018 н. р. (табл. 3.2).

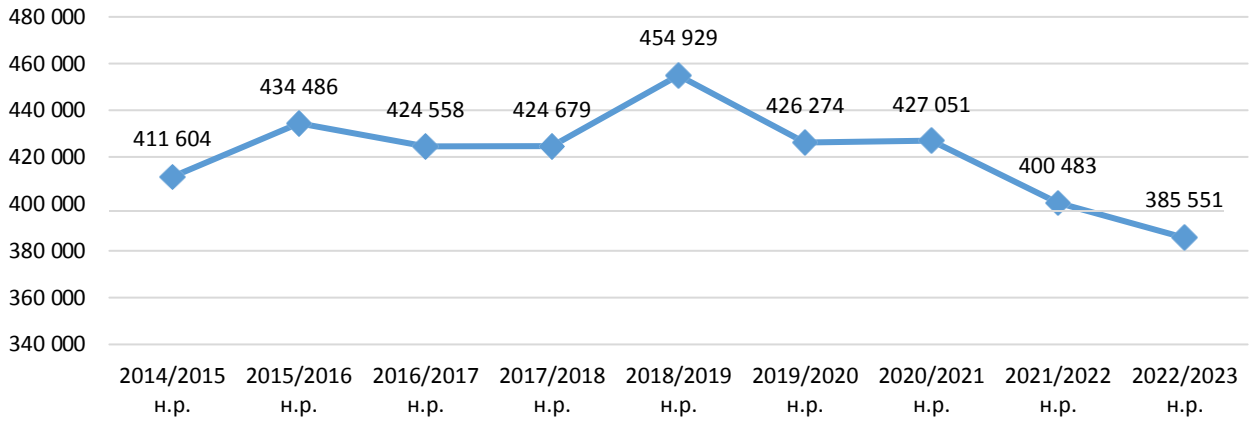

Рис. 3.3 Динаміка кількості учнів 1 класу 2014/2015 – 2022/2023 н. р., з урахуванням прогнозованих показників, осіб

Таблиця 3.2 Прогнозована кількість учнів НУШ

	1 клас	2 клас	3 клас	4 клас	5 клас
2019/2020 н. р.	426 274	450 926			
2020/2021 н. р.	427 051	422 523	447 950		
2021/2022 н. р.	400 483	423 293	419 734	445 620	
2022/2023 н. р.	385 551	396 959	420 499	417 552	443 971

Тож, як бачимо, завданням №1 для української школи є вихід на середньоєвропейські показники кількості учнів у класі та співвідношення кількості учнів і вчителів. Це стане однією із передумов переходу до «бюджетування, яке зорієнтоване на результат», на необхідності якого наголошують іноземні експерти. Зокрема, експерт Світового банку М. Мерсер зазначає: «Фінансування освіти в Україні не відповідає меті її існування, адже тут існує виключно постатейне бюджетування і немає бюджетування, спрямованого на результат. Поява програмно-цільового бюджетування означатиме надання можливості навчальним закладам подавати проекти своїх бюджетів, які б нагадували проекти бізнес-планів».

Висновки до розділу 3

Організація економіки на засадах регульованого ринку передбачає діяльність шкіл у нових умовах господарювання, формування нової моделі освіти, яка ґрунтувалася б на багатовекторності фінансування та продуманній системі економного ставлення до державних коштів. Таким чином заклади шкільної освіти повноправно включаються до сфери економічних відносин у системі суспільного виробництва.

Загальноосвітня системи господарювання, атрибутами якої є самофінансування та самоуправління, потребує переосмислення напрямків вдосконалення її фінансування, зокрема на державному рівні потрібно забезпечити:

– перехід закладів шкільної освіти на фінансово-економічну самостійність, що передбачено основними нормативними документами, якими регламентовано діяльність школи;

– поєднання бюджетних джерел фінансування для зміцнення фінансової бази закладів шкільної освіти;

– доопрацювання питання щодо підприємницької діяльності закладів шкільної освіти, адже школа на базі власного майна могла б бути засновником комерційної структури – реальним джерелом додаткових доходів для розвитку та зміцнення матеріальної бази школи;

– вивчення досвіду інших країн світу з ринковою економікою щодо фінансування закладів шкільної освіти. «Перевагу слід надати якісним дослідженням, аналізуючи причини, що породжують основні проблеми у системі освіти різних країн. Придослідженні треба брати до уваги, що розв’язання нагальних проблем в одній країні не може слугувати готовим рецептом для іншої країни з іншими соціополітичними, культурними та політичними передумовами».

Стан справ у галузі освіти, темпи та обсяги перетворень не повною мірою задовольняють потреби особистості, суспільства і держави.

Критичним залишається стан фінансування освіти, недостатнім є рівень оплати праці працівників освіти. Державної підтримки потребують дошкільна, загальна середня освіта у сільській місцевості, професійно-технічна освіта, навчання здібних та обдарованих учнів і студентів.

Місцеві (районні) бюджети освіти встановлюються на основі фактичної потреби, в якій враховані лише мінімальні, обов’язкові витрати (на заробітну плату і комунальні послуги). Фінансування закладів середньої освіти, за різними оцінками, здійснюється на 60 – 70% їх реальної потреби.

ВИСНОВКИ

Упродовж останніх двох десятиліть у більшості країн світу, в тому числі і постсоціалістичних країнах, проведено низку освітніх реформ, які перш за все торкаються сфери фінансово-господарчого управління закладами освіти.

Україна не може залишатись осторонь провідних світових тенденцій, які вже утвердились, або активно утверджуються в економіці шкільної освіти:

1. Відбувається децентралізація системи освіти, яка передбачає зменшення державного контролю і розширення участі представників громадськості в управлінні школами, утвердження автономії школи (вертикальна підзвітність замінюється повністю чи частково горизонтальною, звітуванням перед місцевою спільнотою).

2. Державне управління переходить від директивного стилю керівництва, коли надаються приписи щодо організації шкільного процесу, до непрямих форм впливу на внутрішньо шкільні процеси, наприклад шляхом надання коштів на розвиток бажаних тенденцій тощо.

3. Йде оновлення схем фінансування загальної середньої освіти. Там, де в умовах централізованої системи розподілу коштів «зверху» досі не існувало фінансового управління на шкільному рівні, школам надається право здійснювати свій власний фінансовий менеджмент.

4. Утверджуються нові системи оплати праці вчителів, які містять стимулюючу складову.

5. З’являються елементи реальної фінансової самостійності та розширення економічних можливостей шкіл, які вимагають появи нової якості фінансово-економічної діяльності керівника школи.

6. Відбувається перехід до управління системою шкільної освіти на основі результатів, де робиться акцент на посилення внутрішнього контролю

якості. Усюди в світі йде удосконалення політики втручання у справи шкіл у ступені, зворотному рівню їх успішності, менше уваги приділяється різним правилам з організації навчального процесу чи використання коштів, більше - результатам.

7. Відбувається координація національних політик у сфері освіти, яка веде до взаємозбагачення освітніх практик, у тому числі і в сфері фінансово-економічного забезпечення ефективної роботи школи.

Обравши пріоритетним освітній простір Європи, Україна здійснює модернізацію освітньої діяльності в контексті європейських вимог. Передумовами для створення діючої фінансової системи закладів шкільної освіти є:

– надання органами управління освітою владних повноважень безпосередньо кожній школі в особі директора та шкільної ради;

– автономія школи у фінансових питаннях;

– самостійне формування навчального плану, програм викладання, підбір підручників;

– самостійне вирішення питань конфігурації класів;

– використання освітнього процесу у вирішення питань життєдіяльності та розвитку .

На сьогодні поширюється практика переходу закладів шкільної освіти на фінансову самостійність: вони здобувають статус юридичної особи, мають свій власний рахунок, однак самостійно не ведуть свої фінансові справи.

Аналіз фінансування галузі освіти на сучасному етапі розвитку державної освітньої політики показує, що доцільно було б на регіональному рівні проводити фінансування кожної школи зокрема. Це дало б змогу значно покращити матеріально- технічне забезпечення освітньо-навчальних закладів і посилити відповідальність за надання якісних освітніх послуг.

У контексті введення в освітній процес системи незалежного тестування знань учнів, доцільно запропонувати розподіл бюджетних коштів по закладах освіти за результатами такого тестування.

Для шкіл, учні яких показали найкращі результати, відповідно збільшити фінансування. Це покращить умови праці вчителів та заохотить педагогічний склад до підвищення своєї продуктивності праці, що позначиться на рівні знань учнів. Але розподіл коштів здійснювати окремо між школами.

Для того, щоб реалізувати запропонований захід на практиці, потрібно розробити певну систему. Для цього необхідно визначити середню суму балів по трьох предметах на одного учня у школі.

Отже, визначивши середню суму балів по трьох предметах на одного учня у певній школі, результат заноситься до загального списку рейтингів шкіл району. Відповідно до цього списку встановлюватиметься розподіл коштів. Чим вищий рейтинг школи за цим показником, тим більше коштів вона отримуватиме на своє функціонування.

Кожна школа району, залежно від кількості учнів, отримуватиме певний мінімум на здійснення своєї діяльності. Решта коштів буде розподілятися за відсотковим співвідношенням відповідно до рейтингу шкіл.

Якщо збільшуватиметься бюджет на освітню галузь, відповідно збільшуватиметься заробіток педагогів. Ця система стимулюватиме вчителів до якіснішої підготовки учнів. Із збільшенням фінансування відповідно зростатимуть можливості забезпечення навчального закладу інформаційно-комп’ютерними новітніми технологіями, навчально- методичною літературою та іншими приладотехнічними засобами для надання більш якісних освітніх послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Затуренська В. Управління економічною діяльністю сучасної школи / В. Затуренська // Директор школи [Текст]. - 2001. - № 12 (156). - С. 14.

2. Затуренська В. Деякі питання реалізації еокномічної реформи в системі загальної середньої освіти / В. Затуренська // Економіка України [Текст]. - 2000. - С. 72.

3. Про освіту : Закон України // Збірник нормативно-правових документів [Текст]. - 2003. - С. 50.

4. Про загальну середню освіту : Закон України // Збірник нормативно-правових документів [Текст]. - 2003. - С. 10.

5. Ніколаєв В. Правові основи фінансування середньої освіти / В. Ніколаєв // Директор школи, ліцею, гімназії [Текст]. - 2007. - № 5/6. - С. 150.

6. Курець В. С. Економічна діяльність закладів шкільної освіти нового типу в умовах реформування вітчизняної економіки / В. С. Курець // Проблеми формування нової економіки XXI століття [Текст] : матер. І міжнар. наук.-практ. конф. - Дніпропетровськ : ПДАБА, 2008. - С. 79.

7. Положення про загальноосвітній навчальний заклад : Постанова Кабінету Міністрів України № 964 від 14.06.2000 р. // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки [Текст]. - 2001. - № 6. - С. 10.

8. Александрова Г.М. Проблеми фінансування освіти на місце- вому рівні / Г.М. Александрова // Бізнес та інтелектуальний капітал. – 2015. – № 3 – С. 56-69.

9. Беновська Л.Я. Проблеми бюджетного забезпечення освіти в контексті децентралізації управління / Л.Я. Беновська // Регі- ональна економіка. – 2016. – № 1 – С. 121-129.

10. Коцовська О.С. Механізм фінансового забезпечення освіти: правові засади розподілу владних повноважень / О.С. Коцов- ська // Аспекти публічного управління. – 2014. – № 9-10. – С. 72-79.

11. Коваленко С.О. Фінансування видатків на освіту в умовах децентралізації / С.О. Коваленко, Ю.О. Коскіна // Бізнес- Інформ. – 2017. – № 8. – С. 105-109.

12. Мельник Я.В. Шляхи удосконалення системи фінансу- вання закладів освіти: регіональний аспект / Я.В. Мель- ник // Ефективність державного управління. – 2012. – Вип. 33. – С. 202-208.

13. Бодненко Д.М., Жильцов О.Б., Лещинський О.Л., Мазур Н.П.Моніторинг навчальної діяльності: навчальний посібник. / Д.М. Бодненко, О.Б. Жильцов, О.Л. Лещинський, Н.П. Мазур - К : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2014. - 276 с.

14. Лукіна Т. Моніторинг якості освіти. Теорія і практика. – К.: Вид. Дім «Шкіл. Світ»: Вид. Л. Галіцина, 2006. – 127 с.

15. Моніторинг якості освіти: становлення та розвиток в Україні (Рекомендації з освітньої політики) / Під загальною редакцією О.І.Локшиної. К.: «К.І.С.» , 2004. – 160 с.

16. Лукіна Т.О. Педагогічні оцінювання та управління якістю освіти (Навчально-методичні матеріали) –К., 2007. – 64 с.

17. Біленко І. Освітній моніторинг в управлінській діяльності / І. Біленко // Методист.-2017.-№ 1.

18. Деякі питання розподілу обсягів міжбюджетних трансфертів : Постанова Кабінету Міністрів України // Збірник нормативно-правових документів [Текст]. - 2010. - С. 112.

19. Про Державний бюджет України на 2009 рік [Електронний ресурс] : Закон України [із змінами і доповненнями, внесеними Законом України № 908-VI від 03.02.2009 р.]. - Режим доступу : www.portal.rada.gov.ua.

20. Про Державний бюджет України на 2010 рік : Закон України // Відомості Верховної Ради України [Текст]. - 2010. - № 22/23, 24/25. - С. 263.

21. Про Державний бюджет України на 2011 рік : Закон України // Відомості Верховної Ради України [Текст]. - 2011. - № 7/8. - С. 52.

22. Про Державний бюджет України на 2012 рік : Закон України // Відомості Верховної Ради України [Текст]. - 2012. - № 34/35. - С. 414.

23. Деякі питання розподілу обсягів міжбюджетних трансфертів... - С. 113.

24. Про освіту [Електронний ресурс] : Закон України № 1060-XII. - Режим доступу : www.portal.rada.gov.ua.

25. ЄльниковаГ.В. Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи: [Колективна монографія] / Г.В.Єльникова, Т.А. Борова, О.М. Касьянова, Г.А. Полякова та ін. [За заг. та наук. редакцією докт. пед. наук, професора Г. В.Єльникової] –Чернівці: Технодрук, 2009. –570 с

26. Концепція розвитку освіти в Україні. URL: https://pon.org.ua/novyny/3549-koncepciya-rozvitku-osviti-ukrayini-na- 2015-2025.html

27. Про освіту: Закон України № 2145-VIII. 05.09.2017. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19

ВІДГУК

на магістерську кваліфікаційну роботу

Андрєєва Д.Г.

на тему: «Інвестиційні механізми забезпечення діяльності закладу освіти в сучасних умовах (Білоцерківське навчально-виховне об'єднання загальноосвітня школа №15, дитячо-юнацький спортивно-оздоровчий клуб)»

Проблеми достатності фінансування місцевих закладів освіти для нашої країни завжди є актуальними, а тим більше, при економічній кризі та запиті суспільства на більш якісні послуги освітніх закладів.

В розвинутих країнах світу освіта є основою побудови і розвитку як ефективної національної економіки, так і високоморальних відносин у суспільстві загалом. Фундаментом становлення та розвитку суспільства висококваліфікованих спеціалістів в Україні є система дошкільної та середньої освіти, яка фінансується переважно за рахунок коштів місцевого бюджету. Як зазначається в дослідженні стану української освіти, проведеному в 2019 році Світовим банком, галузь потребує подальшого реформування, приведення у відповідність організаційних, фінансових, політичних можливостей суспільства з метою підвищення її якості та конкурентоздатності.

Магістерська кваліфікаційна робота виконана у відповідності з завданням із дотриманням всіх вимог, академічного плагіату не має. Робота заслуговує оцінки «відмінно», а її автор – присвоєння кваліфікації «магістра».

Науковий керівник: _____Горошкова Л.А.

Д-р економ. наук, професор кафедри педагогіки,

психології та менеджменту БІНПО